NEMZETI NŐNEVELÉS.

XIV. ÉVFOLYAM. FEBRUÁR. 1893. II. FÜZET.

Br. EÖTVÖS JÓZSEF.*

Eötvös nevét említeni annyi, mint hódolni szellemének, — a leggazdagabb, legmagasabb röptű, legnemesebb szellemek egyikének, a milyet a magyar föld valaha termett, a magyar nemzet géniusza valaha megihletett. Ez a szellem közös kincse és büszkesége minden magyarnak. Nekünk a nemzeti kultura, a közoktatás szerény munkásainak több: világító tüzoszlopunk a pusztaságban, az igéret földe felé. Rajta csügg tekintetünk a jövőért folytatott küzdelmeinkben; hozzátapad bizodalmunk a mult emlékeinek minden erejével, mert érezzük, tudjuk, hogy a mit eddig kivívtunk, a mi sikerre rámutathatunk, neki köszönjük azt.

Nem is a véletlen dolga, hogy egyesületünk az ő nevét viseli. És nem a henye, eszmélni nem szerető megszokás, vagy a tiszteletadásnak kegyeletes kötelessége az csupán, a mi bennünket évről-évre e napon összehoz. Nekünk életszükségünk az, hogy keressük az érintkezést Eötvös szellemével és hogy benne egyesülni törekedjünk.

Eszembe jut a görög regevilág hőse, Antæus, ki küzdelemre szállt Heraklessel. Sokáig folyt a tusakodás. Herakles fel-felkapta a levegőbe s le-lesujtotta a földre Antæust; de ez, a hányszor a földet érintette, új erőt érzett tagjaiban, talpra állt s tovább folytatta a viadalt. Herakles észrevette ellenfele erejének forrását; felkapta utólszor s addig tartotta a levegőben, míg a földtől elszakitva, ki nem oltotta életét. A mi Antæusnak az anyaföld volt, az nekünk Eötvös szelleme. Ebből meritjük erőnket s érezzük, hogy a míg vele érintkezhetünk, nincs az a hatalom, mely birna velünk. De jaj nekünk, ha egyszer elszakítanak tőle, vagy magunk válunk hozzá hűtlenekké!

Benne van az emberi természetben, hogy a részekben keresi

* Az Eötvös-alap központi gyűjtő-bizottságának február 2-iki ülésében tartott ünnepi beszéd.

az egységet s az egészet részekre szereti bontani. Úgy vagyok vele magam is. S midőn, Eötvös szelleméről beszélek, előttem áll az *ember*, egyéniségének vonzó, szeretetreméltó és tiszteletet parancsoló vonásaival; — megvillannak *eszméi* s ragyogó fénynyel övezik igénytelen alakját és csudálattal kell meghajolnom *munkássága* előtt, a mely egy egész élet fáradhatatlan küzdelmeivel, aggódásaival, reménykedéseivel és csalódásaival eszméinek és egyéniségének fenséges apotheosisa.

Eötvösről, az emberről szólva, némi tartózkodás fog el s aggódás száll lelkemre — mintha élőről, köztünk jelen valóról kellene itéletet mondanom! Hiszen nagyon sokan vannak még — köztünk is többen — a kik látták, hallották őt, a kik küzdelmeinek részesei voltak, vagy egyébképen álltak közel szivéhez. Az életnek annyi becses emléke köti hozzá a még élő nemzedéket, hogy ez büszkén vallja őt a magáénak. A halál elválaszthatja egymástól az élőket; a halhatatlanság egyesíti őket. Soha költő egyszerűbb alakban nagyobb igazságot nem fejezett ki, mint abban a bájos költeményben, a melyben a faggatott leányka — hat élő testvér egyike — arra a kérdésre, hogy hányan vannak, állhatatosan, rendületlenül, egész lelke hitével egyre csak azt ismétli: «heten vagyunk, uram, heten!» A mit a költeményben a gyermeki naiv hit igaznak vall, igaznak bizonyítja azt a társadalmak élete, a történet tanusága is. Ime a legendák, a mithoszok, a mondák genesise, a melyek nem ismerik el az élet folytonosságának megszakitását a halál által. Ime a népek itélete szerint a nagyság igazi mértéke.

És Eötvös a nagyok között is nagy volt. Midőn egyéniségét elemezem, csupa ellentétekre találok ennek alkotórészei gyanánt; de csodálatra készt az a fenséges harmonia, a melyben ez ellentétek egyesülnek.

Őseitől nagy nevet, előkelő társadalmi állást, kiváltságos jogokat és hatalmat örökölt — és ime egész élete, munkássága, hivatása nem más, mint szakadatlan küzdelem a sors emez ajándékai ellen, a melyek már bölcsőjében mosolyogtak rá. De a nagy ellentétet kiegyenlíti az ő fenkölt szelleme. Nem az osztályt támadja meg; csak azt, a mit emez osztály életében a történeti fejlődés meghala-

dott. Nem a törzs ellen intézi fejszecsapásait; csak a fattyuhajtásokat irtja, az elszáradt ágakat nyesegeti, hogy helyökbe új ágakat oltva, nemesebb gyümölcsöt érleljen. Nem űz osztályharczot, fegyverét nem élesíti a gyülölet; nem az arisztokráczia *ellen*, a demokráczíáért hevül és küzd.

Magába merülő, elmélkedni szerető, tépelődésre hajló természet — és mégis egy félszázad önfeláldozó munkássága tanu rá, hogy élete pihenés nélkül való harczban telt el. A legnagyobb magyar ideálistának nevezik őt, és méltán; de hozzá merném tenni ép annyi joggal: a legnemesebb reálista is, a ki minden gondolatával az életbe fogódzik, minden tettével ennek javítására tör. Apostoli buzgósága arany híddal köti össze az ellentéteket.

Költő és filozóf; a szív és az ész embere. De e kettő az ő egyéniségében sohasem mond ellent egymásnak. Ép oly szépen, mint találóan mondja róla egyik kitünő írótársa, hogy szívével gondolkozott, agyával érezett! A költőnek, filozófnak, államférfiúnak egy volt a czélja, egy volt a törekvése. Az az egy, a mit Széchenyi a nemzet megdicsőítésének nevezett: ennek szolgálatában állanak és egyesülnek érzelmei, gondolatai, tettei.

A költő, iró, publiczista, szónok, törvényhozó és kormányférfiú elérte mindazt, a mit hírnév, népszerűség és hatalom adhat; azon a magas polczon állt, a mely a nép milliói fölé emelte őt s a hol százezrek tapsai hangzottak feléje: de a népszerűség soha el nem kábította, a hatalom soha el nem tántorította. Ember maradt s nem volt, a kiben az embert nem tisztelte, meg ne becsülte volna. Sohasem ereszkedett le senkihez: magához emelte föl, a kivel érintkezett.

Ez a harmonia, a melyhez hasonlót csak tökéletes műalkotásokban találhatunk fel, teszi Eötvös egyéniségét annyira vonzóvá, ellenállhatatlanná. Ritka halandó, a ki a természetnek ezzel az ajándékával oly mértékben lett volna megáldva, mint ő. A mint a különféle érczek a tűz olvasztó erejétől egy fémmé fornak össze: Eötvös egyéniségének ellentéteit azonképen egyesítette a legtökéletesebb harmoniában a szeretet, az ő uralkodó szenvedélye. Ebből az örök forrásból buzognak fel érzelmei; ebből fakadnak eszméi; ez ápolja, erősíti hitét eszméi győzedelmében; ez kötöz írt sebeire, ez vigasz-

talja csalódásaiért. Nem magáról mondja, de a maga lelkének mélyéből vette a szót, mikor így nyilatkozik meg: «Csak az önző számára nincs e földön vigasztalás!»

Kortársai közt többen voltak, a kik nagyobb hatást gyakoroltak a nemzet életére, mint ő; nagyobb egy sem volt nála egyéniségök eszmei tartalma és harmoniája dolgában. A megtestesült eszme . . .

Eszméire gondolva, elmondhatom a költővel: «állottam vizének mélységei felett.» Ez a hely és alkalom nem engedi meg, hogy csónakom e vizre ereszszem, hogy kutassam mélységeit, méregessem távolságait. E mélységeket az igazság napjának verőfénye aranyozza be; s a távolságok határait ott látom, a hol a tiszta viztükör az éggel ölelkezik. A parton maradok s ennek egy szerény emelkedéséről jártatom végig tekintetemet. Be kell érnem azzal, a mi innen szemkörömbe esik.

Eötvös annak a kornak embere, a mely a nagy franczia forradalom lezajlása után visszaadta a békét világrészünknek. A diadalmaskodó legitimitás őrködött e béke fölött, de szuronyokkal s a régi hatalom megszokott eszközeivel. A béke megvolt, de a tartósságába vetett hit, a népek elégedettsége hiányzott. A forradalom le volt verve, de eszméi nem. Ezek tovább élnek s nem mint forradalom vívmányai, hanem mint a történelemnek a forradalom tűz- és vérkeresztségében megtisztult tanuságai.

Eötvös lelkét is korának emez eszméi töltik el, hevítik, foglalkoztatják. Ez eszmekör központja: az ember, az emberiség; az embernek természettől való méltósága és az emberiség szolidaritása. Amabból következik szükségkép a szabadság és egyenlőség; emebből a testvériség. A szabad és egyenlő egyének alkotják a nemzetet, a nemzetek az emberiséget. Az állam a nemzeti akarat és hatalom organismusa. Az egyén és a nemzet, a polgár és állam közt nem lehet közben eső más egység: a rendek fölött napirendre tért az idő, az emberi méltóság követelménye a demokráczia diadala. De az egyén jogait nemcsak a törvény biztosítja, hanem a műveltség is. Igazán szabad ember csak a művelt ember lehet. A műveltségen nyugszik az államok hatalma; ez köti össze az emberiséget egy egységgé.

A műveltség az emberiség fejlődésének eredménye úgy, a hogy ahhoz a különböző korok, különböző nemzetek, ezek összessége és kiváló nagyjai hozzájárultak. Ebből a közösségből ki nem ragadhatják magukat büntetlenül sem az egyesek, sem a nemzetek. Ebben van erejük forrása. De másfelől az emberiség eszményképét az egyes csak a nemzetben valósithatja meg; az egyes ember tevékenységi köre nem terjedhet túl nemzete feldicsőítésén, melynek fia. A nemzetek versenye viszi előbbre az emberiséget. Az emberi méltóság azonban nemcsak az ész követelménye, hanem a szivé is. Az emberi jogok és az emberi műveltség csupán erkölcsi alapon állhatnak meg s fejlődhetnek biztosan. Nemcsak azon fordul meg a dolog, hogy mi igaz, hanem azon is, mi jó és mi szép. Ime Rousseau raczionalizmusa a kereszténység szellemétől megihletve, a humanizmus szolgálatában.

Ellenfelei szemére vetették Eötvösnek kozmopolitizmusát; de vádjuk minden alap nélkül való. Igaz, hogy Eötvös mindig fennen hirdette, hogy a nemzetek ki nem ragadhatják magukat az emberiség közösségéből; igaz, hogy minden nemzeti kérdést is az emberség szempontjából igyekezett felfogni, taglalni, megitélni: de az egyént annál szorosabban kötötte a nemzethez s nincs egyetlen szava, egyetlen tette a mely ne tiltakoznék az ellen, hogy az egyén a nemzet körén kívül is megvalósíthatja eszményképét, tehát a kozmopolitizmusban is boldogulhat. Tudjuk, kortársai közül — külföldön számosabban mint nálunk — nagy elmék foglalkoztak ez utópiával és tévedésük iskolát alapított: de Eötvös egész élete tanuság rá, hogy nem tartozott közéjük.

Midőn Eötvös a közélet terére lép, a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István megindította már a reformküzdelmet s a nemzet jobbjai az új Magyarország megteremtésében buzgólkodtak. Hazánk elmaradt a művelt nyugattól; a magyar nemzet kiszakadt a művelt nemzetek szolidarításából. Helyreállítani a kapcsokat, felemelni a nemzetet az emberiség eszményi magaslatára: ez volt a föladat. Maga Széchenyi hirdette, mikor a magyar nemzet «feldicsőítésén» fáradozott, hogy czélja ezt a nemzetet az emberiségnek megtartani, hogy ennek díszére szolgáljon. A ki Széchenyit legjobban megértette,

leghívebben támogatta, s mikor annak erős karja lehanyatlott, eszméit diadalra juttatni segített: az Eötvös volt. A nagy nemzeti átalakulás munkájában annyi tehetséggel, akkora önzetlenséggel, oly sokoldalú munkássággal, oly tiszta eszményi lelkesedéssel tán senki sem vett részt, mint ő. Ő volt e küzdelmes kor fáklyavivője s jól mondja életírója, hogy közéletünkben e félszázad megvalósításra törő eszméi körül egy sincs, a melynek Eötvös ne lett volna kezdeményezője vagy legbuzgóbb apostola. A nagy állami alkotásokra és nemzeti eseményekre más hatalmasabb egyéniségek nyomták rá nevük bélyegét. Dicsőségük nagysága nem csökkenti azért Eötvös érdemét. 1848 előtt a parlamenti alkotmányforma és a czentrálizáczió zászlaját ő lobogtatta először és ez a zászló ott leng diadalmasan a régi rendi alkotmány romjai felett. 1848 után a hontalanság keservei között, majd itthon a virrasztók kis csapatában ő az alkotmányos kiegyezés szükségességének legbuzgóbb szószólója, előkészítője, harczosa s ha nem ő véste is érczbe az 1867. évi kiegyezésről szóló törvényt: ennek betüje, szelleme egyaránt az ő önzetlen szolgálataira emlékeztetnek bennünket.

Nemzeti, állami életünk átalakításában csak egy nagy tény van, a mely kizárólag az övé, a melynek dicsőségében senki más nem vetekszik vele: közoktatásunknak törvény útján való szervezése s e szervezetben a nemzeti kultura alapjainak megvetése. Mihelyt politikai eszményképét az 1848-iki törvények megvalósították, azonnal hozzálát a népoktatási törvény tervezgetéséhez; de alig jut a munka megkezdéséig, megdördülnek az ágyuk, vér és láng borítja el az országot s fegyverek döntenek a nemzet sorsa felett . . . Husz év mulva ott folytatja a munkát, a hol félben hagyta s a kiegyezés után az első nagyobb, nemzeti fontosságú törvényalkotás az ő népoktatási törvénye, a nemzeti műveltség aranybullája.

Az első törvényünk, a mely népoktatást általánosan kötelezővé teszi s az erről való gondoskodást az állam feladatának nyilvánítja. Nem az állam jogának, hanem az állam kötelességének! Eötvös soha sem tartozott azok közé, a kik az állam feladatainak körét kimerítettnek látják a jogrend fentartásával: ő e törvénynyel a nemzeti kultura ápolását helyezi az állam gondjai alá. Nem utilitarius

szempontok vezetik; nem arról volt szó az ő szemében, hogy iskolák állítassanak, s az iskolákban az egymást követő nemzedékek mindennapi boldogulásukhoz szükséges ismereteket sajátítsanak el. Az iskolában a nemzeti műveltségnek, az emberiség eszményképének állított új templomot. Egész lelkét önti a törvénybe, melytől nemzete megváltását reméli. Soha senki közoktatási kérdést magasabb szempontból nem fogott fel, erősebb erkölcsi eltökéltséggel nem fogott annak végrehajtásához. A feladatot oly óriásinak tekintette, hogy az állami hatalom eszközeit sem tartotta megoldására elégségesnek. A feladat megoldásához szükség van az egész nemzetnek, a társadalom minden tényezőjének, az egyháznak, a községeknek, az egyeseknek tevékeny közreműködésére. A törvény minden intézkedése arra van szánva, hogy a közreműködést lehetővé tegye, útjait megnyissa, megkönnyítse, foganatosságát fokozza.

De nem szándékozom a törvényt ismertetni; ismerjük, áldjuk valamennyien. Csak egy dolgot szándékozom még kiemelni. Eötvös nem annyira az intézményekben kereste a boldogulás kezességét és biztosítékait, mint az emberben. Ezért közoktatási reformjának központjává is az embert tette. A sikert a társadalom részvételétől és támogatásától várta egyrészt, másfelől meg a tanítótól, a kit az iskola lelkének tekintett. Művelt, feladata magaslatán álló hivatását ismerő, annak élni tudó tanítói kart teremteni: ez volt a legfontosabb, legsürgősebb feladat. Megveti mai tanítóképzésünk alapját; lapot indít a tanítók számára: külföldre küldi a tehetségesebb, érdemesebb tanítókat; gondoskodik javadalmazásukról s minden eszközt felhasznál erkölcsi tekintélyük, társadalmi állásuk emelésére s előttük világít fenséges példájával.

Ha a nemzet ma büszkeséggel tekint tanítóságára, a kitől, a koszorús író szavai szerint, az ország másodszori, nem fegyverrel, hanem a nemzeti nyelv és műveltség erejével való meghódítását várja: Eötvösnek köszönheti azt.

Huszonöt éve a törvény megalkotásának. Mai ünnepünk is megszenteli emlékét s ez év az országos ünnepek éve lesz a nemzet néptanítói közt, mert nem túlzás, ha az új Magyarországot, a jövő Magyarországot ettől a nagy alkotástól számítjuk, a melyben Eötvös

örök időkre szóló emléket állított magának és korának. A mi népoktatásunk terén azóta történt, azon az alapon történt, a melyet ő vetett, ama czél felé, a melyet ő kitűzött. S bár nagy lépésekkel haladtunk előre, a czéltól messze vagyunk még s az az eszménykép, a melyet Eötvös e törvényben elénk állított — híva, buzditva bennünket — ott ragyog előttünk. A törvénynek nem is részletes intézkedéseiben van az ő ereje és hatalma, hanem szellemében. Amazok ideig-óráig tartók, végrehajthatók és mellőzhetők a szükség szerint; emez örök, s mert a czél elérhetetlen, szünet nélkül való küzdelemre ösztönöz bennünket.

Eszméi diadalra juttatását hagyta ránk örökbe. A diadalra juttatás minden dicsőségét átengedjük azoknak, a kik az intéző hatalom birtokában vezéreink; magunknak a küzdelmet követeljük, a melyben előttünk *ragyog Eötvös szelleme az ő egyéniségével, eszmevilágával és élete példájával.*

Budapest. Sebestyén Gyula.

AZ ORSZÁGOS NŐKÉPZŐ-EGYESÜLET NEGYEDSZÁZADOS ÜNNEPÉLYE.

Midőn hazánkban az alkotmányos élet helyreálltával a nemzet erői a tevékenység minden terén megindultak pótolni a multak mulasztásait és lerakni a jövendő virágzás alapjait: ugyanez időben keletkezik azon mozgalom is, mely a nőképző-egylet megalakulásához vezet.

A leánygyermekek alaposabb oktatásáról, a nők magasabb kiképeztetéséről az 1868-iki törvény (38. czikk) meghozatala előtt se az állam, se a társadalom nem gondoskodott. Maga az eszme is olyan volt, melynek horderejét csak kevesen ismerték fel; melynek még nem volt közönsége. Igy a női oktatás nem is terjeszkedett az elemi tudományos ismeretek körén túl. Ez az állapot ugyan kielégíthette a nép leánygyermekei tanításának igényeit; de épen nem volt alkalmas arra, hogy a társadalom művelt és magasabb osztályainak leányait előkészítse azon társadalmi feladatok helyes és sikeres végzésére, melyek a nőt mint feleséget, mint anyát és mint az embertársaság egyik tényezőjét illetik; nem nyújtott biztosítékot azon szerep áldásos betöltésére, melyet a nők annál jobban hivatvák az egész nemzeti életre gyakorolni, minél inkább emelkedik és minél magasabb szinvonalon áll a nemzet kulturája. Voltak ugyan régebben is magánvállalkozók által fenntartott nőnevelő intézetek, melyek a művelt osztályok gyermekeit befogadták; míg a gazdagabb és legelőkelőbb családok házi nevelés által igyekeztek leányaikat a társadalmi állásukhoz szükséges ismeretek birtokába juttatni. Tudjuk azonban, hogy se az egyik, se a másik út nem vezetett a legtöbb esetben a kívánt czélhoz. A magánvállalkozók által fenntartott nőnevelő intézetek nem igen mentek túl az ismeretek közlé-

sében az elemi tanulmányok körén; de mennyi volt ezen belől is a felszínesség, a csupán mutatásra szánt, belső lényeg hiányában sinlődő valótlanság! s az ily hézagos, alsó fokú képzést csak szűkön takarta el a franczia és német szó és a zene elemeinek máza. Ha bizonyos tekintetbe többre ment is ennél a házi nevelés: ott meg az volt a baj, hogy a külföldi gouvernantok a magyar érzést, ha nem tudták is kiölni növendékeik lelkéből, legtöbbször letörölték annak zománczát; s hányszor tették közönyössé a legszentebb nemzeti érdekek iránt épen a nőt, ki pedig azoknak leghivatottabb ápolója lenne. Ilyen volt a képe és ilyen volt az eredménye a régibb nőnevelésnek nálunk.

Midőn aztán nemzetünk az alkotmány helyreállításával visszanyerte önrendelkezési jogát: kormányférfiaink és kulturpolitikusaink figyelmét az általános népnevelés emelésének föladatain belül az az eszme is megragadta, hogy a női nem magasabb kiképeztetéséről és a megfelelő életpályákra való előkészítéséről is kell gondoskodni. E szükségletnek tett eleget a törvényhozás és a kormány az által, hogy tanítónőképző intézeteket állított föl.

Az a közvetlen czél azonban, hogy a magasabb társadalmi osztályok leányai alapos, hazafias szellemű és a modern igényeknek — a nőiesség zománczának érintése nélkül — eleget tevő tanításban és nevelésben részesíttessenek, ezzel még nem volt elérve. Az államkormány erre nézve csak később — a felsőbb leányiskolák szervezésével — tette meg a kellő intézkedést. De megindult a mozgalom azonnal az újabb alkotmányosság első évében 1867-ben társadalmilag, még pedig egyenesen a művelt társadalom hölgyeinek körében, hogy e kiáltó hiányon minél elébb segítve legyen. És ennek a mozgalomnak lett örvendetes és következményeiben oly nagy hatású eredménye: *az országos nőképző egyesület.*

Az eszmének kezdeményezője, a mozgalom megindítója és vezére, s az eredmény legmunkásabb eszközlője *Veres Pálné* szül. Beniczky Hermin úrnő volt, ki saját gyermekkorának és fiatal éveinek tapasztalataiból ismerte azon idegenszerű és hiányos nevelési rendszert, melyben azelőtt a magyar úri előkelő családok leánygyermekei részesültek, s a melynek félszegségeiből később az élet-

ben csak egy-egy önálló gondolkozású, erélyes jellemű nő tudta magát felszabadítani, mint a milyen ő maga volt. Veres Pálné először egy napilapban intézett fölhívást a magyar hölgyekhez; ecsetelte a nő befolyását a család erkölcsi életére, szellemi művelődésére s az által egyszersmind az államra; ebből kiindulva fölszólítá s buzdította nőtársait, hogy egyesületi úton törekedjenek segíteni a nőnevelés hiányain.

Nem érve be e hirlapi fölszólalással, magánleveleket küldött szerteszét az ország minden részébe s az érdeklődő hölgyeket értekezletre hívta meg a fővárosba. Maga személyesen is felkereste a főváros előkelő hölgyeit; meglátogatta vidéken a falusi kastélyok úrnőit; agitált az eszme mellett mind szélesebb körökben. Az elhintett mag termékeny talajra hullott.

Egyike volt a legelsőknek, ki a kibontott zászló alá csatlakozott, Teleki Sándor grófnő, ki éles eszét, magas társadalmi összeköttetéseit és lelkesedését bocsátá a jó ügy szolgálatába, s ki mint Erdély egyik legnemesebb vezérférfiának gr. Teleki Domokosnak leánya és Pestvármegye egy nagytekintélyű és birtokú főúrának neje, neveltetésénél és családi körülményeinél fogva tősgyökeres magyar szellemével, fennköltt gondolkozásával és finom műveltségével támogatta és a kezdeményező úrnővel együtt biztos siker felé vezette a megindult mozgalmat.

1867. márcz. 24-én tartatott meg Budapesten az első értekezlet, mely az egyesület alakítását kimondá, s miután az alakulandó egylet alapszabályai a miniszteriumtól megerősítve leérkeztek, 1868-ban márczius 25-én a Nőképző-egylet végleg megalakult és szervezkedett, elnökül Veres Pálné úrnőt, s alelnökül Teleki Sándorné grófnőt választván meg.

Nem czélom e rövid visszatekintés keretében részletesen előadni az egyesület további tevékenységének és fejlődésének történetét. Csupán röviden említem meg, hogy a Nőképző-egylet e mozzanattól kezdve erkölcsileg és pénzügyileg folyvást emelkedett. A legelőkelőbb hölgyeknek egész gárdája csoportosult az egyesület körébe; gyűjtések, adományok, alapítványok, társas mulatságok, bő jövedelmei útján csakhamar tekintélyes tőke fölött rendelkezett.

Maga a közoktatási kormány, melynek egyik föladatát valósítá meg társadalmi úton a Nőképző-egylet, rendszeres évi segélyt nyújtott részére. Már 1869-ben megnyilt az egyesület tan- és nevelő-intézete, melynek számára nem sokára szép palotát emelt a női tevékeny buzgóság, s mely ma mint egy népes, mintaszerű és virágzó leánynevelő-intézet áll fenn, s mint ilyen páratlan nemcsak hazánkban, hanem azon túl messze földön.

Huszonöt éve lesz néhány hét múlva e lélekemelő s a magyar kultura történelmében nevezetes eredmény kezdeményezésének, a mikor az Országos Nőképző-egylet, mint ilyen szervezkedett és hozzá fogott a munkához. Iskolája növendékei közül nem egynek ma már leánya jár oda, s a második nemzedék népesíti be a tantermeket. Azok közül, kik a zsenge korú egyesületet első lépéseiben szeretettel s gonddal támogatták, ki kell még emelnünk özv. Gönczy Pálnét, ki mai napon is a sok munkát igénylő pénztári hivatalt kitartó buzgalommal viszi. Alapítói választmányának tagjai közül soknak már csak emlékét őrzi az egyesület kegyelete. Örök álmát aluszsza már Trefort, a gazdag tevékenységű miniszter, és nagyérdemű munkatársa, Gönczy Pál, kik együtt oly bőkezűen és lelkesen pártolták az egyesületet czéljainak megvalósításában, utóbbi több becses tanszerekkel is gazdagítván az intézetet.

De testi és lelki ereje teljes birtokában, munkássága és lelkesedése lankadatlan hevével áll ma is az egylet élén, mint elnök és alelnök, az a két hölgy, a kik egy negyed századdal ezelőtt elsőkül sorakoztak a nemes munka megkezdésére. Az országos Nőképző-egylet negyedszázados jubileumán az örömből, a híven teljesített kötelesség nemes önérzetéből, meg a dicsőségből és a hálából is az ő osztályrészök a legnagyobb.

Budapest. Csiky Kálmánné.

ELMEBELI GYENGÉLKEDÉS GYERMEKEKNÉL.*

(Első közlemény.)

Igen tisztelt hölgyeim és uraim!

Azon szerencsés helyzetben vagyok, hogy Önök előtt, tisztelt hölgyeim, kik nagyrészt csak leendő mamák — bátran beszélhetek.

A mamáknál, tudom, nem találnék hitelre s ha Önök már mindnyájan mamák lennének, nem a tökéletlen, hanem a tökéletes gyermekről tartanék előadást. Akkor legalább minden mama ráismerne a — saját gyermekére.

Nem szeretnék úgy járni, mint a hogy már egyszer jártam egy előadásommal, a melyben a tanuló ifjuság elmebetegeskedéseiről szólva, vázoltam a kórosan ijedős, a hazug, a rajongó, a búskomor, a rosszaságból rossz gyermeket, meg az úgynevezett vadzseniket; ráutaltam a veszedelemre, mely az ilyen terhelt elméjű gyermekek egészséges fejlődését fenyegeti. . . . No hiszen, szépen megjártam! Rám támadtak a mamák, hogy miképen lehet olyan bolondokat beszélni!

Hiszen az ő gyermekük is mutatja az általam leírt tüneményeket de hiszen, az mind csupa herczigség. Hiszen olyan jó szíve van szegénykének, hogy egy semmin sírva tud fakadni; s milyen finom érzésű: egy póknak, egy békának a látásán el akar ájulni; s hogy szereti a nevelőnőjét, az már igazán megható, majd megöli a bánat, ha nem látja, s milyen esze van, még álmából is felriad s az iskolában hallottakról fantaziál; a szíve majd meghasad, úgy tud sírni, de nem haragtartó ám egy cseppett sem, mert egy percz múlva úgy kaczag, olyan boldog, hogy majd felveszi a házat s el-

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában tartott előadás.

beszélésében olyan, akár egy kis regényíró, úgy fel tudja ültetni az embereket, hogy vele ez, meg ez történt; hosszú históriát mond el, ha haza jön s utólag kisül, hogy egy szó sem igaz az egészből. Igazán, ez a leány csupa tökéletesség, valóságos csodagyermek!

Ó azok a csodagyermekek! Ne bízzanak bennök kérem, mert a szellemi életnek ez a káprázatos csillogása gyakran a vérröklés terhével küzködő idegrendszer felhevült működése csak, mely vagy kimerül, vagy egy nagyobb lelki rázkódás alatt egyszerre csak megtörik, mint a hajó, melyet saját túlfütött gépezete gyorsan röpít ugyan a sík tengeren, de a melynek bordáit átjárta a szú s a melyet a legelső nagyobb vihar összezúz.

Igaz, hogy az élet legszebb fénye a nagy és szép lélek érdemtüzének örökké *magasan* lobogó lángja.

Vannak olyan kiváltságos gyermeklelkek, a kikben minden nagyarányú: szívük, eszük, érzelmeik, vágyaik, de mindez teljes összhangban van egymással. Ezek aztán az igazi csodagyermekek, a szellemvilág remekművei! s nem a talentomos hegedűvirtuozok vagy Rechenkünstlerek.

Kedves, okos mondásaikkal minduntalan bámulatba ejtik az embert, de nem mert különösek, hanem mert abszolute fenségesek, a rendestől nem elütők, de azon kimagaslók. Nem igen viseltetnek lázas rajongással senki iránt, de mélyen, de nagyon tudnak szeretni. Tiszta szép eszük mohón fog fel minden benyomást, melyben ezer oldalról tükröződik vissza lelkük.

Igazán, nincsen nagyobb gyönyörűség, mint egy ilyen gyermekleánynak valami örömet szerezni, őt elvinni valahová. Hiszen egy omnibus belsejében több észrevenni valót talál, mint más gyermek egy világkiállításon.

Természetes, hogy egy ilyen fejlődő gyermek elméje — hiányozván belőle az élettapasztalat — sok dolog felett *látszólag* tévesen fog itélni, pl. egy ilyen 12—14 éves leányka egészen beleszeret egy szinésznőbe, kit egyszer, mikor szülői szinházba vitték, olyan szépnek, olyan fényesnek látott, — de ebben nincsen semmi beteges, semmi rajongás. A mindenütt csak a szépet kereső zsenge lélek nem képes elválasztani a szinésznőt a szereptől, a hősnőtől

bálványozása egészen természetes és egészséges; és mondhatom, hogy az olyan gyermek kire első szinházi látogatása semmi hatást nem gyakorol, nem kecsegtetheti a szülőket valami nagy reményekkel.

Az a szép lelkü leánygyermek, a kiről szóltam, a ki annyira szeretné bálványozott hősnőjét egyszer valahol meglátni, a ki mindig lesi a szinlapokat, hogy mikor, milyen szerepben lép fel, épen nem téveszthető össze sok olyan kedélyileg gyengélkedő zárdabeli leánynyal, a ki például valamelyik kedvencz apácza tanítónője iránt szenvedélyes rajongásra gyulad. Apácza kíván lenni ő is, hogy folyton vele lehessen, utánozza annak beszédmodorát, az asztalnál azon ételekből vesz csak, melyekből ő evett, mindent úgy tesz, mint ő, s az elválásnál úgy viselkedik, mintha vesztőhelyre vinnék.

A milyen arányos és magasan járó érzésekre mutat az előbbi leányka viselete, épen olyan gyengélkedő agybeli állapotra enged következtetni emennek magatartása.

Láthatják ebből, hogy két, majdnem azonosnak látszó lelkitünemény, annak külső szinezése által milyen különböző elbirálás alá eshetik.

Hogy miért tartjuk ez utóbbit agybeli gyöngélkedésnek?

Nem mintha önmagában véve nagyobb baj lenne, mert hiszen a gyermek hamar felejti rajongásának tárgyait, de mert az elmekórtani tapasztalat azt mutatja, miszerint az idegéletükben gyengélkedő, megbizhatlan, kedélyileg betegeskedő asszonyoknak gyermekkori kedélyvonásai után tudakozódva, az említettemhez hasonló és természetesen sok más eféle tüneménynyel találkozunk mint jó ismerősünkkel.

Természetes, hogy ha ezen tüneteket az elmeorvos az életben szemléli, azok lekötik figyelmét, és bizony más szemmel fogja azokat nézni, mint a gondtalan szülők.

Ezen tüneményekről óhajtanek Nagysádtoknak egyet-mást elmondani. Előre megjegyzem azonban, hogy kerülni kivánván a netaláni félremagyarázásból eredő nyugtalanságot, a gyermekkedélynek csakis olyan furcsaságaival óhajtok foglalkozni, a melyek

épenséggel nem mondhatók egy fejlődő súlyos elmebaj vészes előjeleinek, de mégis, de mindenkor egy tényleg meglevő elmebeli gyöngélkedésnek, mely gyöngélkedés mellett a leány, talán kevésbbé simán, mint más, de átlaviroz az életen, és a mely elmebetegeskedés nyomai kedvező fejlődési és nevelési feltételek mellett esetleg teljesen és örökre eltünhetnek.

A gyermekkori elmebántalmaknak oly sok tünete és alakja van — irodalma egész könyvtár — hogy mindazokat a félelmetes vonásokat, melyek mintegy fejlődő elmebetegség előredobott árnyai, sötéten és fenyegetőleg állanak a gyermek idegéletének nyilvánulásaiban, nem szándékozom Önök előtt feltárni. Erre időm sem volna, de meg ízetlennek, sőt veszedelmesnek tartom, hölgy közönség előtt, a mint ezt szaktudósok tenni szokták, nagy komolyságú dolgokról, hiszteriás rohamokról, deliriumokról, szerves ösztönökről beszélni. Nincs rá szükség, hogy ezeket ismerjék. A hol a gyermek idegéletében valami megdöbbentő szokatlanságot találnak, ott úgy is az iskolaorvos vagy háziorvos veszi avatott kezébe az ügyet. Inkább csak elmekórtani apróságokkal akarom az órát kitölteni, mely apróságok a nevelők által gyakran helytelenül itéltetnek meg, de a melyek ismerete mégis fontos, mert intőjelek arra, hogy a kis dundi fejecskében nincs minden kellő rendben, s a míg ezt tenném, kérem szíves figyelmüket.

A gyengélkedő, az úgynevezett terhelt elmének egyéb furcsaságai között mindenekelőtt felemlítem a kóros hazudozási ösztönt, a hazudozást nem valami különös czélból, de betegségből, mely kezdődik ott, a mikor a leánykák költőies, képzeletbeli dolgokkal kevert leveleket írnak haza intézetbeni életükről, hazudnak saját naplójukban önmaguknak és végződik abban a typikus hazudozási módban, melyet a következő példa mutat:

Sz. fiatal úrhölgy, kóröröklés által terhelt leány, gyermekkora óta az elmebetegeskedés tüneteit mutatta; szenvedélyes hajlama volt meséket hallgatni és meséket szőni. Serdülése korában passzióval levelezett vidéki ismerőseivel. Leveleinek tartalma többnyire merőben költött volt. Egyebek közt virágbazárt írt le, melyben ő fenyőtündér jelmezben szerepelt, továbbá egy hozzá intézett

felszólításról írt, mely szerint egy oltárterítő hímzésére kérték fel, s egy jótékonyczélú előadásról, a hol ő egy saját szerzeményű költeményt «A Helgolandi pár»-t szavalta. Bazár, oltárterítő, és szavalat mind légből kapott volt. Maga bevallotta egyszer, hogy mihelyt írni kezd, akarata ellen mindinkább eltér a valóságtól.

Később egy formális regény hősnőjévé teszi magát, és hazugságát önámítás alakjában átviszi magatartásába is. Örömteljes felhevüléssel beszél eljegyzéséről barátnőinek, névtelen levelekben megrendeléseket tesz virágokra, süteményekre, borokra, csipkékre. Ezen időben száznál több anonim levelet írt. Majd önmagára czímezve adott fel gratuláló leveleket, s őszinte örömmel látszott azokat olvasni. Hogy pedig a kóros hazudozás súlyosabban terhelt gyermekeknél mivé nőheti ki magát, azt a következő eset mutatja, mely typust képezvén, azt elrettentő példa gyanánt végig elolvasom.

N. Edgar, 27 éves, egy pomerániai kisbirtokos fia. Oldalági rokonai részéről sulyosan terhelt. Gyermekkorából kellő adatok hiányoznak. 1887-ben feltünt ismerőseinek pazar öltözködésével, és előkelősködő modorával.

A bölcsészeti doktoratust akarta letenni mely neki — úgymond — «csak gyermekjáték». — Ez időtájt eljegyezte magát egy müveltebb vagyontalan leánynyal.

Saját szüleinek azt írta, hogy menyasszonya módos leány; ez utóbbival és ennek családjával szemben pedig saját szüleit mondta vagyonosnak.

Az évek folyamán ezen a két család vagyoni viszonyairól adott kölcsönös felvilágosításai mindinkább hihetetlen nagyításokká fejlődtek.

Egyebek között menyasszonyának egy nagyszerű kastély fényképét ajándekozta, azt állítva róla, hogy az szülei háza; részletesen leírta annak belső berendezését s mutatta a szobákat is, a hova menyasszonya szállni fog, szülőinek pedig azt írta, hogy menyasszonya hozománykép egy villát kap Giessenben 33,000 m. értékben s ezenkívül évenkint 4000 m. apanaget, s hogy ő a doktoratust letette s tanszéket is kapott egyelőre 2600 m. fizetéssel.

Mindezek az adatok teljesen költöttek voltak. Írt ugyan egy

disszertációt, melyet saját költségén ki is nyomatott, de a karnak be sem küldött s azután bérelt egy villát Giessenben, melyet pazar fénynyel rendezett be, folyton nagylábon élt, a miről egy csomag számla drasztikus képet nyujt. Saját és menyasszonyának családja mindig ellátták pénzzel; mindegyik bízott a másik család gazdagságában s Edgar fényes karrierében.

A két családot az által tudta kölcsönös tévedésben tartani, hogy minden találkozást meggátolt.

E czélból betegség hireket költött. A menyasszony, az anya, az anyós, az apa, mind végig mentek valami betegségen. Hogy ezt hihetőbbé tegye, folyton hamisított leveleket mutatott fel menyasszonyának hazulról.

Egyszer azt füllentette, hogy atyja már útban van. De miután megérkezését hiába várták, levelet mutatott fel tőle, melyben ez azt írja, hogy útközben megbetegedett, s hogy Drezdában fekszik.

Ezen a hazugságon azonban rajtaveszett, de csakhamar kivágta magát azzal, hogy a mit eddig elhallgatni szeretett volna, most már kénytelen bevallani, t. i. hogy dúsgazdag atyja fukar létére ellenzi ezen szegény leánynyal való házasságot, s ezért költötte atyja betegségének hírét gyöngédségből, nem merve távolmaradásának igazi okát bevallani.

Elhitték és megbocsátottak neki.

Egyebekben senkinek sem volt gyanúja, s így az esküvő a két család teljes számú jelenlétében Lipcse első rangú szállodájában 1890 szept. 14-én nagy pompával megtartatott.

Edgar még egyszer és utoljára rövid határidőre, titoktartás igérete mellett pénzt kért kölcsön anyósától, s azzal a fiatal pár gondtalanúl és boldogan nászútra kelt.

Miután azonban az anyós a határidő elteltével hiába sürgette a pénzt a visszafizetés végett, Edgar atyjához fordúlt s a bomba végre szétpattant a két családban. — Persze megint az anyós!

A fiatal párt táviratilag visszarendelték Olaszországból. E. őszinte vallomást tett és bűnbánást mutatott. Neje feltételes bocsánatot igért az esetre, ha a doktoratust leteszi.

Így hát E. megint az egyetemre járt. Utóbb azonban kételyek merültek fel a hozzátartozókban Edgar beszámíthatósága iránt s elmeállapotának megfigyelése végett tébolydába adták.

Ezen intézet terjedelmes körrajzából a következő adatokat közlöm.

Kezdetben teljesen megtörtnek mutatkozott, mely hangulat a feleségének írt következő sorokból is kiderül.

«Végtelen jóságos, hű hitvesem Te! Lelkem egész mélyéből fordulok hozzád. Elhatároztam, hogy mégis theologiát tanulok, mert reménylem, hogy ezen Istennek szentelt hivatás, megjelöli nekem az igazság útját, s hogy Isten kegyelméből szerelmem a való igazsággal tiszta és magasztos egységgé olvad. Vétkeztem ellened, súlyosan vétkeztem, de bűnhődni akarok, s ha majdan tisztelve leszek mindenkitől, úgy-e nem kívánhatod azt, hogy az igazmondó ember büszke önérzetét nálad nélkül élvezzem, — szabad lesz visszatérnem hozzád.»

Hiszen nem mondom, hogy elmegyengélkedőnk nem úgy érzett, mint a hogyan írt, a mikor írt, de annyi áll, hogy érzelmeinek színezése leginkább a szép frázisok eredménye volt. Ezek ríkatták meg írásközben.

A szóképeknek ezen hatása elmegyengélkedő embernél typikus s lényegében mindig egyforma. Mintha az egész világon mindég ugyanaz az egy ember beszélne. Edgar egy ideig sűrűn gondolt még feleségére, mutatják ezt a nevek, melyekkel könyveinek egyes lapjait gyerekes módon telefirkálta: Elschen, Liest, Elselein, Else.

Pár hét múlva azonban — mint maga bevallotta — csak úgy elvétve jutott eszébe felesége. Írt egy terjedelmes naplót melyben hazugságait magyarázgatni iparkodik. Kibocsáttatván, több hitszónoklatot tartott hazájában, melyekkel nagy tetszést aratott. Gúnyolódva beszélt az intézeti orvosokról, kiket véleménye szerint felültetett.

Hazudozásaiba azonban csakhamar ismét visszaesett. Építészek által különféle terveket készíttetett. Nem is tudom, — mondta később, — mennyi adóságot csináltam, de az az érzésem volt, hogy ez adósságok gavallérosan fognak kifizettetni.

A gyermeknél tehát nem annyira a hazugság maga — talán egy kis «Noth-lüge» — hanem az átélt eseményeknek valótlan részletekkel való *önkéntelen* kiszínezése, melyről az illető leszokni nem tud- a valónak és valótlannak, vagy hozzáképzeltnek összekeverése kell, hogy figyelmessé tegye önöket.

A kóros hazudozási ösztön legkönnyebben nyilvánúl a gyermekek levelezésében. A papirosra tolakodó szép frázis a gyengélkedő elmét könnyen elragadja a valótlanság világába s a mint azt a gyermek leírta, félig már hiszi is.

Ezért nagyon ajánlom, hogy növendékeik levelezéseit ez irányban figyelemmel kisérjék.

A hol a serdülő leány elbeszéléseiben önámítással kevert hazudozást találnak, tudni fogják, hogy itt értelembeli gyengélkedés van jelen, mely kedvező nevelési s általános egészségi feltételek mellett enyhülhet ugyan, de a mely viszont elhanyagoltatva zavaros értelmiségü, lélek és szív világukban teljesen megbízhatlan asszonyokat teremt, női svindlereket, szélhámos kalandor nőket, ármánykodó teremtéseket.

A kis hazug után bemutatok most önöknek egy másik kedves típust, t. i. a kis cselszövőt.

Nemrégiben volt alkalmam egy ilyen kis 14 éves leánynyal megismerkedni, a ki vidéki zárdában nevekedvén, a szünnapokat rokonainál töltötte. Az első időben senki sem sejtette, hogy a sok zavar, a házi teendőknek folytonos fennakadása honnan ered. Ha indúltak valahova, valakinek bizton hiányzott a keztyűje vagy legyezője, mely másnap a takarításnál a divány alól került meg: ha a szakácsné egy pillanatra kiment a konyhából, egy ismeretlen kéz elsózta az alatt az ételt, a szekrénykulcsok minduntalan elhányódtak, s érthetlen volt, hogy juthattak oda, a hol végre megtalálták, a cselédek boszorkányságban kezdtek hinni s a kis boszorkány később le is lett álczázva, ama szentesképű leányka személyében. Lett nagy sírás-rívás, mindennek tagadása s a folytatása az eddigi csinyeknek.

Hogy milyen korán jelentkezik ezen beteges cselszövési ösztön a gyermekeknél, mutatja egy másik kis ismerősöm esete, a

kiről hallottam, hogy piczike korában mamája megtiltotta a dadának, hogy gombostűket viseljen ruháján, nehogy megsértse vele a gyermeket. Egyszer csak a gyermek éktelen ordítozásban tör ki, hogy valami megszúrta a dada kötényéről, s hogy a dada egy gombostűt dobott ki az ablakon. Pedig valaki észrevétlen szemtanúja volt a jelenetnek, s látta a mint az 5 éves Gizike végig karczolt körmével saját kis karján, melyet zokogva mutatott anyjának.

A beteges kedélyélet ezen tünete, ha erősen kifejezett, nem sok jót enged a gyermek lelkének további fejlődésétől reményleni. Ugyanezen kóros vonás kifejezettebb alakját mutatják azon iskolás leánykák, a kik egy bűncselekmény minden részletét rá componálják tanítójukra vagy más valakire, azt először tanulótársaik körében titokban terjesztik, de ha felelősségre vonatnak, még a törvényszék előtt is képesek fentartani.

A kedélybeli fogyatkozás egy további alakja a kóros vonzalom vagy ragaszkodás egy személyhez.

A milyen biztos jele a lélek virágának a másokhoz való ragaszkodás, a barátság, az önfeláldozás, a szív honvágya a szeretet melegderüs valósága után: ép oly biztos jelei a lélek tökéletlenségének a pityergő, indokolatlan epekedés s a szeretet convulziv, következetlen nyilvánulásai. A milyen magas fokon állnak a szellemvilág sorrendjében a kik szeretni tudnak mélyen és igazán, ép oly alant állnak azok, a kiknek szívében, hogy úgy mondjam, a szeretet szobrának összetört cserepei csörömpölnek oly lármásan.

A következő esetet egy kartársam közleményéből veszem át.

C. A. 18 éves leánya egy hivatalnoknak. Atyja mérges természetű, lobbanékony, erőszakos ember, anyja súlyos migrénekben szenved. Tehát némileg terhelt. Mikor iskolába kellett járni, alig lehetett az anyjától elválasztani. Már nagy leány, s gyakran, ha más családoknál van látogatóban, egyszerre heves vágy fogja el anyja után, zokogásban tör ki, haza kísérteti magát s hizelgő édes szavakkal simúl anyjához, a kit ennek daczára máskor könnyebben nélkülöz, mint egészségesebb kedélyű nővére. Nehéz könnyeket

hullat látogatóban levő rokonainak kilátásba vett elutazása felett, kiket azonban csakhamar elfelejt.

Első találkozásra szenvedélyes mély barátságot köt vele egykorú lányokkal, s magát ép oly fokban hiszi szeretve. Uj barátnőit, kik a legtöbb esetben erre érdemetlenek, elhalmozza levelekkel, üzenetekkel, hogylétükről való tudakozódásokkal, s a gyöngédségnek rossz helyen alkalmazott egyéb jeleivel, s nyilvánvaló, hogy azok viszontbarátságának fokáról tévedésben van.

Mi várható e leány jövőjétől? Nem föltétlenül rossz kilátások, mert ezen kedélybeli fogyatkozását más előnyös tulajdonságok ellensúlyozzák: példás rendszeretet, szigorú kötelességtudás, munkakedv. Testileg erős s nyilvánvaló, hogy az öröklés által kapott teherből kevesebbet fog utódaira átvinni, mint a mennyit magával hozott.

Az elmének eltévelyedései a szív világában különben oly gyakoriak, hogy az előadott esethez végtelen sorát lehetne fűzni a hasonló képeknek.

Kinek ne volna gyermekkorából emlékezetében egy-egy tanulótárs epedő, ábrándos tekintete, szenvedő arczszíne.

De ne méltóztassanak azt hinni, hogy a gyermekkori szerelem mindig terheltség jele. Ezt a gyermekkori rajongó szerelmet ép elméjü, sőt lángeszű emberek is mutatták.

Byron 8 éves korában szenvedélyesen beleszeretett egy még fiatalabb leánygyermekbe, Mari Duff-be s mikor évek mulva hallotta hogy férjhez ment, annyira megrendült, hogy elájult, «közel voltam ahhoz, írja Byron, hogy fájdalmamba belehaljak. A nőiességről nekem akkor fogalmam sem volt, de oly szenvedélyesen szerettem e leánykát, hogy e mellett későbbi szerelmeimet nem is tarthatom valódiaknak!»

Alfieri, a költő, kilencz éves korában szeretett belé egy fiatal karmelita szűzbe. Dante szerelmes volt kilencz, Canova öt, Jaques Rousseau tizenegy éves korában. «Ha Goton kisasszonyt megpillantottam, — irja ez utóbbi, — nem láttam semmi egyebet körülöttem, remegtem, és tá molyogtam előtte, s ha azt kivánta volna, hogy a lángok közé ugorjam, esküszöm, hogy megtettem volna.»

De a kedélyileg betegeskedő terhelt elméjü gyermekek szerelmükbe is bevisznek egy kórjellegző vonást és a különös az, hogy mentül gyengélkedőbb, mentül terheltebb elméből fakadnak ez érzetek, annál inkább hajlandók elhinni az illetők, hogy szerelmük tárgya is úgy érez, mint ők; szellemi vonatkozásban lévőnek hiszik magukat vele, és semmisem képes őket tévhitökből kigyógyítani. A leánygyermek folyton megfigyeltetve képzeli magát hőse által, annak minden tettében vallomásokat lát, boldog a tudatban, hogy valaki megfigyeli s a szerint viselkedik, pedig a manó se néz rá. Konvenczionális bókokat egészen félre magyaráz, azokat szószerint veszi, társnői mind nevetnek rajta, csak ő nem képes tisztán látni. Az elmegyengélkedő szerelmes fiuk, ha leveleik válasz nélkül maradnak, abban figyelmeztetést látnak, hogy most ne írj, mert vigyáznak ránk, a közönyt, melylyel találkoznak csak látszólagosnak, elővigyázatból színleltnek veszik. Mindenben vonatkozást, czélzást látnak, nekik nem kell virágnyelv, legyezőnyelv, zsebkendőnyelv, mert ők mindenben titkos üzeneteket olvasnak ki.

Hogy pedig a kóros vonás itt fekszik, a hol én azt keresem, t. i. nem létező szellemi vonatkozások feltevésében, azt már az is bizonyítni látszik, hogy az igazi elmebetegek épen ezen vonást mutatják, de monstrouzus arányban.

Budapest. Dr. Oláh Gusztáv.

A HÁZTARTÁSI ISKOLÁKRÓL.*

Gyakran gondolkozóba estem már a fölött, hogy vajjon mi is történik azokkal a leányokkal, a kik az elemi iskolát néha már a IV. osztály végzésével elhagyják — mert már 12 évesek — és többé semmiféle rendszeres oktatásban nem részesülnek?

Pedig ezeknek a száma nem csekély. Mi népiskolai tanítónők minden évben tapasztalhatjuk, hogy a szegényebb leányok többnyire a legidősebbek is, a mi az elhanyagolt iskoláztatás természetes következménye és minthogy a törvény csak 12-dik évének betöltéseig kötelezi a gyermeket a mindennapi iskola látogatására, igen gyakran megtörténik, hogy ezeket szüleik a IV. osztály végzése után, sőt néha még előbb is, végkép kiveszik az iskolából.

A fiuknál ez nem igen fordulhat elő, mert a fiu sorsáról szülő is, hatóság is jobban szokott gondoskodni. Számára ott van a tanoncziskola és még száz más mód a továbbképzésre és megélhetésre. De a leány hazakerülvén, azt a keveset is elfelejti, a mit tanult, és helyébe ritkán nyer anyja részéről a háztartás vezetésében vagy egyébb ügyességekben helyes oktatást, mert erre az anyának többnyire se ideje; se módja nincsen. Később az ilyen leány talán szolgálatba lép, de nem értvén semmihez helyről-helyre kóborol és valószinűleg igen gyakran nyomorba esik.

Megvallom e szegény, elzüllött leányok kétes sorsa indított leginkább arra, hogy a tisztelt szakosztály figyelmét a háztartási iskolákra felhívjam, melyek más művelt államokban mind nagyobb számban létesülnek és áldásos intézményeknek bizonyulnak.

* Vitatételül kitűzve a M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályának február havi ülésére.

«Az emberiség egyik szent kötelessége — mondja Schmidt az ő nevelés történetében — arról gondoskodni, hogy egy gyermek se váljék az emberi társadalomnak romlott, gonosz tagjává; azért nem szabad a véletlenre bíznunk, hogy oltalmába veszi-e az ilyen szerencsétlen, elhagyott gyermeknek sorsát, még mielőtt erkölcsi romlásba süllyedt volna.»

Ez annál inkább megszívlelendő, mert tény, hogy minél nagyobb a város, annál általánosabb az alsó néposztály nyomasztó szegénysége, a mi azután természetszerűleg a gyermekek testi és szellemi elhanyagolását vonja maga után és útat nyit még nagyobb nyomorúságra.

A háztartási iskolák külföldön az ipariskolából fejlődtek. Az ipariskolák pedig eredetileg szegények iskolái, illetve «mentő»-iskolák voltak, a hol szegény, elhagyott gyermekek leltek oktatást és oltalmat.

Az eszme a nemeslelkű Pestalozzira vihető vissza, a ki a humanizmus terén oly sok szép és áldásos eszmét terjesztett. Később az eszmét mások felkarolták és megvalósították. Így Fellenberg Hofwylben (Schwájz) az ő híres iskoláját alapította, mely Wehrli segédkezése alatt nagy virágzásnak indult és mintául szolgált sok hasonló intézetnek Németországban, Franciaországban, Belgiumban és Angliában. A Wehrli intézetnek növendékei szegény, kolduló és kóborló, néha fegyházakból kikerült gyermekek voltak, a kiket az erkölcsi romlástól megmenteni és alkalmas munkára nevelni iparkodtak.

Németországban főleg az ú. n. «Rauhe Haus» iskolája (Hamburg mellett) volt nevezetes, a hol leányokat és fiukat erkölcsi nevelés mellett a háztartási, földmívelési és sokféle ipari munkákra oktattak.

Angolországban a Royal Victoria asylum, melynek kizárólagos czélja szegény leányokat különféle cselédekké képezni és a háztartás vezetésére tanítani.

Különösen kiemelendők pedig mindazon iskolák, melyek Pestalozzi emlékére az ő szellemében alapíttattak.

A felsorolt iskolák főczélja: mindazon ügyességek gyakorlása,

melyek a mindennapi életben és a háztartás vezetésében szükségesek, czéljok keresetet nyújtani a szegényeknek és erkölcsi tekintetben a koldulástól és a henyéléstől való megóvás.

Nem tartozik a tárgyhoz, hogy ez iskolákról bővebben beszéljek, elég tudnunk, hogy bölcs és jó emberek már régen felismerték az ilyen iskolák szükséges és áldásos voltát és senki sem fogja kétségbe vonni, hogy nálunk is éppen olyan szükség van rájuk, mint másutt.

Tagadhatatlan, hogy hazánkban az utóbbi évtizedek alatt a tanügy terén nevezetes lendület állt be és hogy elméleti és gyakorlati irányban számos intézet jött létre. De a főfigyelem inkább a fiúk továbbképzésére fordult, a szegény, alsó néposztály leánygyermekéről, a ki még a népiskola 6-dik osztályát se járja mindig végig, polgári iskolába pedig végkép nem léphet — ezekről nem igen gondoskodott még eddig a törvény.

Nem lesz talán fölösleges a dolgot közelebbről megvilágítani. A népiskola IV. osztályának végzése után, kétfelé válik az eddig együtt haladó ifjúság; a jobb móduak polgári vagy középiskolába lépnek, a szegények egy része a népiskola felső osztályait járja végig, másik része mint említém, végkép elhagyja az iskolát. Ezeket, valamint a népiskola hat osztályát végzett tanulóit a törvény további három évre az ismétlő iskolára utalja; — de nézetem szerint ez mostoha gondoskodás, — mert a gyermek itt folytathatja ugyan — úgy a hogy — az elméleti tantárgyakat, de jövőjének megfelelő, czéltudatos, a gyakorlati életre irányuló oktatásban nem részesül. Pedig nem szorul magyarázatra, hogy annak a szegény nép gyermekének legelső sorban gyakorlati ügyességek szerzésére van szüksége, noha nem tévesztendő szem elől, hogy az mindig a szellemi kormány vezetése alatt történjék.

Ha a hatóság az ismétlő iskolákra szánt összeget háztartási iskolákra fordítaná és minden szegény leánygyermeket, korára való tekintet nélkül, kötelezne a népiskola hat osztályának végzésére és ezzel kapcsolatban a háztartási tanfolyam hallgatására, nemcsak az alsó néposztály gyermekének adna alkalmat a továbbképzésre, hanem a közjólétnek is nagy szolgálatot tenne és a társada-

lom egyik főbenjáró baján, — a cseléd-mizerián — lényegesen segítene.

A külföldön e tekintetben előbbre vannak. Így Németországban az utolsó három esztendőben szegény leányok számára egész sora keletkezett a háztartási-iskoláknak, egészen eltekintve a számos más iskolától, melyek mind a szegényebb leányok továbbképzését czélozzák.

Mélyebb bepillantást nyerünk egy háztartási-iskola szervezetébe egy előadás nyomán, melyet az «Allgemeine deutsche Lehrerinnen-Verein» közgyűlésén, egy kasseli tanítónő, Förster Auguszta k. a. tartott, s mely a jelentés szerint a közgyűlésen igen élénk vita és érdeklődés tárgyát képezte.

Bátor leszek ezen előadásból a legfontosabb adatokat közölni, azon reményben, hogy oly kérdést pendítek meg, mely megérdemli, hogy mi is közelebbről foglalkozzunk vele.

Előadó első sorban felemlíti, hogy a háztartás gyakorlati oktatásának bevezetése a népiskolába, legrövidebb idő alatt magára vonta mindazon körök figyelmét, melyek népoktatással foglalkoznak és hogy a nőnevelés e nagyjelentőségű társadalmi kérdése mindenfelé beható tanácskozásokra nyújtott alkalmat. Kasselben a háztartási oktatás *a népiskola felső osztályainak* mintegy kiegészítő részét képezi és 1889-ben vette kezdetét. Heti hat órára terjed, beleszámítva a kézimunkát. Anyagi támogatást kezdetben egyletek és magánemberek nyújtottak, később a város. A főzéshez szükséges anyagot a gyermek-menhely éléstára szolgáltatta és a menhely 90 növendéke az elkészített ebédet elköltötte. Ezzel meg volt oldva két fontos kérdés, mely az eszme megvalósításának gyakran útjában áll.

24—30 növendék egy tágas konyhában egyszerre nyer oktatást, mely e czélra úgyszólván hat kisebb konyhára van felosztva, a hol 4—6 gyermek egy-egy csoportot képez egy tanítónő (-jelölt) vezetése alatt. Minden ily kis konyhának megvan a maga külön tűzhelye és berendezése; minden gyermeknek a maga kijelölt helye és meghatározott teendője.

Érdekes a tanulók munkálkodásának és az oktatás menetének

részletes leírása, melyből néhány adatot bátor leszek közölni. A gyermekek mindegyik csoportban egyszerre ugyanazt a munkát végezik. Az első teendők reggel: szenet vásárolni, tüzet rakni, fát vásárolni és azt felhasábolva egy kosárban a következő órára elkészíteni; vizet hozni, az asztalt a munkához elrendezni, a kiadásokat elkönyvelni és a vásárlásokat ellenőrizni. Mindez csak néhány percznyi időt vesz igénybe, azután következik a felhasználandó tápszer minőségének megbeszélése, előállítási módja és kezelése a konyhában; értéke mint árúczikk és mint tápanyag; felhasználása, tápláló, könnyen emészthető eledelül. Jó és rossz árúczikkek bemutatása és megvizsgálása; az elkészítendő étel mennyiségének meghatározása, valamint az is, hogy hány felnőtt ember vagy gyermek lakhatik vele jól. Most az illető étel árát kell kiszámítani és az előkészületeket áttekinteni; miből a munka beosztása önkénytelenül következik.

A tanítónő egyszerű szavakkal megmagyarázza és megmutatja a teendőket s azonnal kitünik, hogy ki az ügyes vagy ügyetlen. Valamennyien ugyanazt az ételt készítik, olyképen, hogy kettenketten egy edényben főzik az előirt adagot. Minden munka a legnagyobb tisztasággal végzendő és közben a tanítónő a teendők okát és módját megmagyarázza.

Az első tanóra már bő alkalmat nyújt sok mindenfélének megbeszélésére. Így a tűzhely és tüzelő-anyag, a tűznek levegő által való szítása, az edények megvizsgálása, a hideg és meleg víz tulajdonságai a konyha szolgálatában stb. mindezek magyarázat tárgyát képezik.

Az egyik munka végzése után, a reá következőt a gyermekek maguk határozzák meg. Beálló rövid szünetek edények tisztogatásával vagy rendezésével, vagy az egyes ételek főzési módjának felirásával töltetnek ki. E sajátkezűleg írt szakácskönyvek különös gyönyörűségére szolgálnak úgy a gyermekeknek, mint a szülőknek.

Az utolsó évnegyedben a tanulók már képesek egy egész heti vagy havi étrendet összeállítani és egy család napi ellátását kiszámítani. S mi több, annak tudatára ébrednek, hogy fontos és szent kötelességet teljesítenek, midőn megtanulnak családjuk helyes táplálásáról és házuk tisztántartásáról gondoskodni.

Nem mulaszthatom el előadónak néhány igen tanulságos, három évi tapasztalaton alapuló észleléseit felemlíteni, melyeket annak bizonyságául hoz fel, hogy a háztartási oktatás mennyire alkalmas a népiskola utolsó tanfolyamaiban szerzett elméleti ismeretek *ismétlésére*, *kiegészítésére* és *megszilárdítására* és hogy ezeknél fogva, teljesen beleillik a népiskola keretébe.

Így különösen kiemeli:

Hogy a helyesen kezelt háztartási oktatás a leányok gondolkozását a mindennapi élet eseményein fejleszti és ennek sok fontos jelenségeit megbeszélés tárgyává teszi, a mi az iskolában elő sem fordulhat.

Gyakorolja a nő házias erényeit, mint a kézimunka tanítása.

Tetemesen növeli a kötelesség érzetét és szeretetét, a mennyiben minden egyes gyermeknek kijut a maga fontos hivatala, melyet pontossággal be kell töltenie.

Midőn a tápszerek termesztéséről vagy mesterséges úton való készítési módjáról van szó, az emberi munkásság értékét tanulják megbecsülni, takarékosak, körültekintők és okosabbak lesznek és megtanulnak mindent a maga helyes módja szerint kihasználni.

Az által pedig, hogy a szerzett ismeretek azonnal a gyakorlati életben is alkalmazhatók, e tanfolyam kivált az anyák tetszését nyeri meg és így a család és iskola között fontos összekötő kapcsot képez. Azt hiszem már az eddig felsorolt érvek is elég meggyőzők arra nézve, hogy a háztartási iskolák valóban szükséges és nálunk is hézagpótló kiegészítését képeznék a nőnevelésnek.

Annak megvitatását, hogy mennyiben lehetne a magasabb nőnevelésnél is tekintetbe venni a háztartási ismereteket, avatottabb kezekre bízom. De legyen szabad mégis egy pontra kitérnem: tudjuk, hogy a nevelés czélja nem egyéb, mint az egész ember képzése, azaz lelki és testi erőinek egyenlő fejlesztése az élet követeléseihez képest. Ez elvet követve, nem lehet tagadni, hogy minél nagyobb mérveket ölt a nőnevelés terén a szellemi kiképzés, annál inkább szorul háttérbe a praktikus életre irányuló ügyességek elsajátítása és innen ered a nem épen indokolatlan panasz, hogy leányaink nevelése egyoldalú.

A mily szükséges, hogy egyfelől a nőnevelés színvonalát, minél magasabbra emeljük és a kor szellemi igényeinek eleget tegyünk, másfelől leányainknak oly képzettséget nyújtsunk, melylyel ellátva, bátran kiléphessenek az élet küzdterére; mégis a nőnevelési kérdés — mely bizonyára egyike a legkényesebbeknek — oly megfejtésére kell törekednünk, mely nem téveszti szem elől a leány legtermészetesebb hivatására, a családra és házra irányuló nevelését sem.

Különben téved, a ki hiszi, hogy az értelem fejlesztése vagy a magasabb műveltség és tágabbkörű ismeretek megszerzése útját állja a családi életre való nevelésnek. Éppen nem; hisz magától értetődik, hogy minél míveltebb és értelmesebb a nő, annál inkább tehető fel róla, hogy családi kötelességeinek is jobban fog megfelelni. A jeles Schmidt erre vonatkozólag a következőket mondja: «Hogy az értelem fejlesztése által a nő kedélye szükségkép szenved, izléstelen és elavult előítélet —» továbbá: «a mily fonák eljárás volna a nőnevelés súlypontját az értelemfejlesztésre fektetni, éppen olyan oktalan másfelől, az emberi intelligentiának fejlesztését a leányiskolában elhanyagolni és a nőnek mindenütt csak felületes, összefüggéstelen ismereteket nyújtani.»

Nőnevelésünk hiányait fürkészve, mi is nem a fokozott szellemi műveltségben — mely minden embernek csak előnyére válik — kereshetjük e hiányok okait, hanem igen is az egyoldalú nevelésben; az egyoldalú nevelés pedig könnyen félszegséget szül s ez az, mitől a nőnek még sokkal inkább kell őrizkednie mint a férfinek.

De hogy visszatérjek a háztartási iskolákra, különösen kiemelendő az a fontos körülmény, hogy a háztartás oktatása nemcsak a nevelésben szolgál hatalmas tényezőként, hanem a nép és az állam javát is hathatósan előmozdítja.

«Die Frage der Volksernährung ist eine Kulturfrage ersten Ranges, hochwichtig für Fortschritt, Wohlfahrt, Machtstellung eines Volkes», mondja Kalle.

Az alsó néposztály szegénységének és nyomorának csökkentésére felette szükséges tehát, hogy a leányok az egészségtan főelveit, tekintettel a test gondozására, a lakás és fehérnemű tisztántar-

tására, elsajátítsák. Tudniok kell, miképen lehet szerény jövedelem mellett is, helyesen táplálkozni, tisztaság és rend által, bizonyos jólétet és kényelmet teremteni.

A kérdés gyakorlati megoldásával különben Németországban sincsenek még tisztában. Jelenleg ez iskolák vagy különálló ú. n. továbbképzőintézetek, (Fortbildungsschulen) vagy a népiskolával vannak egybekötve. A szakértők többsége a mellett van, hogy külön továbbképzőintézetek szerepét viseljék; de a meddig ilyenek nem léteznek mindenütt, legalább a népiskolákkal legyen ilyen tanfolyam összekötve, annál is inkább, mivel itt a gyermekek még hozzá vannak szokva a rendszeres tanuláshoz.

De más akadályok is állnak a gyakorlati kivitel útjában, melyek, — ha a háztartási iskolák eszméje valamikor megvalósul hazánkban — előreláthatólag nálunk is fel fognának merülni.

Nevezetesen: hogy *hol* volna a főváros területén ilyen tanfolyamra alkalmas helyiség, — a másik, hogy *miből* és *kinek* főzzenek? Némi útmutatást e feladat megoldására a híres «Lette-egylet» háztartási iskolája ad, mely egy nők számára berendezett vendéglővel van kapcsolatban a hol olcsón és igen jól lehet étkezni.* Vajjon nem létesülhetne-e nálunk is ilyen vendéglő? Vagy nem lehetne-e ilyen iskolát a népkonyhákkal összekötni?

Annyi bizonyos, hogy külföldön a háztartási iskolák életképesek és közkedveltségnek örvendenek. Ismeretes előttünk, hogy a «Lette-egylet» háztartási iskoláját már ki kellett bővíteni, és mi több, nemcsak az alsó néposztály gyermeke látogatja, hanem igen jó módú polgárleányok is.

Én részemről oly fontosaknak tartom a háztartási iskolákat, hogy erősen hiszem, miszerint létesülésük nálunk is csak idő kérdése és ebben a hitemben megerősit az a tapasztalás, hogy sohasem hiányzott akár a hatóságok, akár magányosok részéről az áldozatkészség, ha érezhető bajokra kellett segíteni.

Budapest. FREUND VILMOS.

* Legujabb értesítés szerint egy ebéd 40 fillér. Fél adag 30 fillér, egy csésze kávé 19 fillér.

FONETIKUS ÍRÁS AZ IDEGEN NYELV-TANÍTÁSNÁL.

A «Magyar Paedagogia» V. füzetében egy érdekes czikk jelent meg az idegen nyelvek tanításának módszeréről. Nagy örömmel fogadtam e czikket annál is inkább. mert évek óta magam is idegen nyelvek tanításával foglalkozván, ugyanazon meggyőződésre jutottam, mely a fent említett czikkben is kifejezést nyer, arra t. i. hogy az idegen nyelv tanításánál főfeladatunk a nyelvérzék fejlesztése, ennek pedig legalkalmasabb, sőt szerintem *egyetlen* eszköze a «viva vox».

Nem akarok a czik első — történelmi — részére reflektálni; mindenesetre érdekes azon fejlődési folyamat, melyen keresztül módszerünk mai álláspontjáig eljutott, de még ennél is érdekesebb maga a módszer, melylyel a czikk második része behatóan foglalkozik. Legyen azonban mégis szabad egy kissé megállapodnom a czikkírónak az első részben foglalt azon önérzetes állításánál, hogy a budapesti minta-gimnáziumban «a nyelvtanítás helyes elvei már gyakorlati alkalmazásban voltak akkor, midőn hazánk *úgy szólván összes intézeteiben* még a hirhedt összefüggés nélküli mondatok alapján tanítottak». Meglehet, hogy a minta-gimnáziumot illeti meg a kezdeményezés dicsősége, az is meglehet, hogy a czikkíró állítása csak a klasszikus nyelvek tanításának módjára vonatkozik, de annyit bizonyosan tudok, hogy a beszterczebányai állami felsőbb leányiskolában évekkel ezelőtt már magam is használtam e módszert (előttem pedig ugyanezen iskolánál mások) és hogy mai napig is hive vagyok annak, mert volt alkalmam hasznosságáról meggyőződést szerezni. Sőt bizonyosan tudom azt is, hogy több volt és jelenlegi kartársam ugyanilyen módon tanítja

már régebb óta a franczia, angol és német nyelvet. Ezek után pedig áttérek a czikk második részére, mely a «méthode maternelle»-ről szól. Itt a czikkíró teljes képét nyujtja az általa alkalmazott módszernek. Nagyon kivánatosnak tartom, vajha minél számosabban indulnának az általa kijelölt úton, csak egyetlen egy pontra nézve nem osztom véleményét. A fonetikus írással való kisérletezést szeretném elkerülni, mert nemcsak hogy nem látom be előnyös voltát, de feleslegesnek is tartom alkalmazását. Hiszen szerintem a kezdő tanulónak épen nem szabad irott betűt látnia. Mire való tehát a fonetikus írás? Nem óhajtom ez írásmódot használni, még pedig azért nem, mert ez által tanításunk megszünt direkt tanítás lenni a szó valódi értelmében. Mihelyt a tanuló nem tanítója ajkáról lesi el a szót, mihelyt füzetében keresi fel azt, oda van a közvetlenség és vele a viva vox minden előnye, vége van a nagy érdeklődésnek és vége a feltétlen figyelemnek.

Ám nézzük most, miképen boldogulhatunk az idegen nyelv tanításánál fonetikus írás nélkül. Az első tanórán én is úgy járok el, mint a t. czikkíró, megnevezek néhány tárgyat, mely környezetemben található és ismételtetem tanítványaimmal azt, a mit mondtam. Először az ügyesebbeket szólítom fel, aztán karban feleltetem az egész osztályt, végre a leggyengébb tanulók is képesek néhány szót értelmesen utána mondani. Így folyik a tanítás az óra végéig. Az olvasókönyvet azonban nem veszem elő sem az első, sem a második, de még a tizedik órán sem. Az év első két harmadában nem teszünk egyebet, mint beszélgetünk. Apró kis mondatokat alkotunk a bennünket körülvevő tárgyakról vagy az életben leggyakrabban előforduló dolgokról. Tanítványaim mindig nagy érdeklődéssel vesznek részt a közös munkában, feszült figyelemmel kisérik szavaimat és nagy örömükre szolgál, ha sikerül nekik az idegen szót épen úgy kiejteni, a mint azt tőlem hallották. Betűt nem látnak, jegyezniök nem szabad a tanulás ezen első fokán, mert ez meggyőződésem szerint csak zavarhatná őket; figyelmük megoszlana és *kiejtésük okvetlenül szenvedne.*

A fonetikus írással — megvallom — nem próbáltam szerencsét, de nem hiszem, hogy létezik oly tökéletes fonetikus írás,

mely helyes kiejtéshez vezetne (pl. az orrhangok kiejtéséhez). A Toussaint-Langenscheidt-féle semmi esetre sem felelne meg. Az otthon kifejtendő szorgalomra nem is szívesen építek, sőt szeretem, hogy tanítványaim teljes tudatával birnak annak, miszerint nagyon kell figyelniök, mert az órán elmulasztottakat nem egy könnyen lehet pótolniok. Otthon úgy sem figyelmezteti senki a gyermeket esetlegesen téves kiejtésére, vagy — a mire a magyarajkú tanulók különösen hajlandók — a hamis hangsúlyozásra, pedig általánosan elismert tény az, hogy a hibásan elsajátított szót, alig lehet tanítványunk emlékezetéből kiírtani. Ezt minden tanévben van alkalmam keservesen tapasztalni az úgynevezett «haladók»-nál, azoknál t. i. kik különféle iskolákból a legkülönfélébb rossz kiejtést hozzák magukkal.

Az tökéletesen igaz, hogy ez az eljárás fárasztó a tanítóra nézve, az ilyen tekintetek azonban nem lehetnek irányadók. Az iskolaév harmadik harmadában hozzálátunk az olvasni tanuláshoz. De még ehhez sem veszszük igénybe az olvasókönyvet, még pedig azért nem, mert a czélnak teljesen megfelelő olvasókönyvet nem ismerek.*

Elmondatok egy részt abból a mit az év folyamán tanultunk és felirom azt a táblára. Elolvasom önmagam, majd elolvastatom tanítványaimmal egyenként és karban. Ezek rendszerint maguk is csodálkoznak azon, hogy milyen kevés fáradságukba kerül az olvasás. Majd leiratom velük az olvasottakat több ízben és megkivánom, hogy a következő órán képesek legyenek ugyanezt emlékezetből, hibátlanul leírni.

* A jelzett czikkben kilátásba helyezett tankönyvet örömmel várom, azon reményben, hogy a leányoktatás követelményeinek megfelelő, vagy ily irányban szerző által átalakítható lesz. Egyelőre a Rochevolles-féle olvasókönyvet használom, mert nyelvezete tős-gyökeres franczia és mindemellett könnyen érthető. Hátránya az, hogy az első olvasmányoknál a szótagok el vannak egymástól választva, a mi idegen nyelvű olvasókönyvnél természetesen zavart okoz és hogy tartalma sem felel meg egészen követelményeinknek. Nagyon sokat foglalkozik a földmíveléssel és igen kirí belőle a «prussien»-ek ellen táplált nemzeti gyűlölet. Ennél sokkal inkább megfelel az angol *Scool-Reader*.

Ily módon jutnak tanítványaim teljes szóképekhez, így érem el azt, hogy azon kis körben, melyen belül mozogni tudnak, biztosnak érzik magukat és többnyire hibátlanul írnak. Közbe-közbe a tanítás élénkítése czéljából az olvasókönyvet is előveszszük. Ebből gondosan kiválogatom azon olvasmányokat, a melyek már jól elő vannak készítve, azaz olyanokat, a melyekben előforduló kifejezéseket már ismerik tanítványaim, vagy a melyeket képes vagyok a rendelkezésünkre álló csekély szóanyag segítségével, velük megértetni. Így kerülöm el a mennyire lehet a fordítást. Az olvasmányt először magam olvasom el, aztán a jobb tanulók, végre a gyengék. A míg ezek az olvasást gyakorolják, amazok szorgalmasan másolgatnak. Az olvasmány tartalmát kérdéseimre, rövid mondatokban, aztán pedig összefüggően is elmondják.

Azt hiszem, így még inkább elérhető azon mindenesetre fontos követelmény, hogy növendékünk figyelme eleintén ne tereltessék a hangról — mint lényegről — az írásra, a helyesírást pedig szintén elsajátítja az a tanuló, a ki sohasem látta a szót másképen leírva mint helyesen. A nyelvgyakorlatokat is előmozdítja ez az eljárás, mert tanítványunk nem bizhatván abban, hogy majd elolvassa leczkéjét óra előtt, többször is elmondja vagy társa által elmondatja magának azt. Ugyanezen szempontból tartom fontosnak azt, hogy a tanító mindig az illető idegen nyelven beszéljen a tanulóhoz, ez által is gyarapítván annak csekély nyelvkincsét; valamint szükségesnek vélem azt is, hogy amaz idegen nyelven tanítsuk a minimumra szorítandó nyelvtani anyagot.

Ezekben tehát, valamint mind abban a mit a t. czikkíró a nyelvtan tanításának módjáról, az írásbeli gyakorlatokról, az olvasókönyvről és szókönyvecskéről mond, teljesen osztom véleményét és nagy örömömre szolgálna, ha szerény hozzászólásom által csak némi kis szolgálatot tehettem az ügynek, melynek — mint az említett czikk, s a *Nemzeti Nőnevelés*ben több eddig megjelent közlemény mutatja — hazánkban valóban buzgó és szakavatott munkásai vannak.

Győr. Litschauer Teréz.

AZ EÖTVÖS-ALAP ÜNNEPE.

Az Eötvös-alap központi gyűjtő és kezelő bizottsága ez évben is — mint mindig — kegyeletes szívvel ünnepelte meg február 2-án Br. Eötvös József halálának évfordulóját.

Az idei emlékünnepély a szokottnál is fényesebb közönség előtt folyt le; az ezuttal tartott emlékünnep, egyszersmind az 1868-ki népiskolai törvény megalkotásának jubiláris ünnepe volt s miként rendesen, úgy ezuttal is eléterjesztették az Eötvös-alap országos tanítói egyesületnek közleményeit az Eötvös-alapra vonatkozólag s kihirdették az ösztöndíj-pályázatot.

Az Andrássy-uti állami tanítónőképző díszterme egészen megtelt érdeklődőkkel, kik között különösen a nők voltak nagy számmal. Az elnöki asztalnál a közgyülést vezető Zichy Antal tiszteletbeli elnök, továbbá gróf Csáky Albin kultuszminiszter, Berzeviczy Albert államtitkár, Szathmáry György miniszteri tanácsos, Gerlóczy Károly polgármester, Tóth József és Verédy Károly tanfelügyelők foglaltak helyet. Jelen voltak még Péterfy Sándor, az egyesület elnöke, Zirzen Janka, Komócsy József s a fővárosi tanügyi világ több előkelő képviselője. Báró Eötvös Lóránt levéllel mentette ki elmaradását.

Az ünnep a budai pædagogium ifjúságának szépen előadott karénekével kezdődött, mely után Zichy Antal a következő beszéddel nyitotta meg a közgyűlést: «E nemes törekvésű, minden rokonszenvre érdemes egyesület évenkint megszokta újítani ama nagy férfiú emlékét, kinek nevét viseli. Ez alkalommal a kegyelet még egy más megnyilatkozását is köti hozzá; az első magyar közoktatási törvény, az 1868. évi 38. t.-cz. 25 éves jubileumát. Ennek köszönhetem a szerencsét, hogy mint ama korszakos alkotásnak egykor volt szerény homokhordó napszámosa, most e díszes helyre álljak s tiszteleti elnöki minőségben az ünnepélyes közgyűlést megnyissam. Mielőtt ezt tenném, engedjenek meg nekem egy rövid visszapillantást s hozzá kötendő pár megjegyzést. — Az első, mire örömmel és büszkeséggel hivatkozhatunk, az a történelmi tény, hogy a magyar nemzet, mihelyt súlyos bajaiból kibontakozott, mihelyt alkotmányát visszanyerte és Szent István koronáját föl-

kent királyának fejére tehette: nem ismert sürgősebb feladatot, mint törvényt hozni a népoktatásról. Közel állottam ama nagy emberhez, kit ma oly méltan ünnepelünk; tanúja voltam buzgalmának, aggályainak, gyötrődéseinek s végre diadalának, mikor tömérdek akadályok daczára e kezdeménye sikerült, mielőtt az országgyűlés eloszlott volna. A második, a mit felednünk nem szabad, hogy az ily törvény minden egyébb törvényalkotásoktól abban különbözik, hogy sem betű szerint, sem egyszerre végre nem hajtható. Egy programm az inkább, melynek némely pontjára sokkal később kerül reá a sor, mintsem óhajtanók: egy elénkbe állított magas eszmény, melynek az életbe átültetése képezi és fogja képezni még soká a legjobbak törekvését, becsvágyát. A harmadik, mit felhozni akarok, az a tanulság, melyet épen mai ünnepünk is nyújt, hogy báró Eötvös József ez alkotása immár kiállotta az idők próbáját. S míg annyi más törvényünk — említsem-e például híres vagy hirdetett közigazgatási reformjainkat? — majdnem romban hever, a mi törvényünk revizióját oly értelemben, hogy az abban lefektetett nagy elvek kérdésbe vonassanak, komolyan senki sem sürgette. A mi természetesen nem zárja ki egyes részletek pótlását, s a kor igényeihez alkalmazott javítását. Ezeket személyes visszaemlékezéseimből felemlítve, nem élek vissza önök szives elnézésével, s az ülést ezennel megnyitom. (Hosszas éljenzés.)

Az elnöki megnyitó után Sebestyén Gyula tanár emlékbeszédet mondott br. Eötvös Józsefről, melyet folyóiratunk jelen számában gyorsírói feljegyzések után közlünk.

Az emlékbeszédet a pædagogium ifjuságának karéneke követte, mely úgy szépségénél, mint szabatos előadásánál fogva szintén tetszéssel fogadtatott. A karének után Pósa Lajos szavalta el «A tanítók háza» czímű költeményét. Mondanunk sem kell, hogy a jeles költő szép versével sűrű tapsokat aratott. Majd Lakits Vendel egyesületi titkár terjesztette elő jelentését, melyből a következőket közöljük:

I. Bevett az «Eötvös-alap» orsz. tanító-egyesületének pénztárnoka az 1892. évi január hó 28-tól az 1893. év január hó 25-ig: összesen 12,481 frt 47 krt.

II. Kiadott az «Eötvös-alap» orsz. tanító-egyesülete 1892. január hó 28-tól 1893. január hó 25-ig: 1. Ösztöndíjakra 1100 frtot. 2. Segélyezésre 890 frtot. 3. A «Tanítók Árvaházának» 240 frtot. 4. Tőkésített vagyonához csatolt 3164 frt 70 krt. 5. A «Tanítók házára» tőkésített 1564 frt 65 krt. 6. Személyi és kezelési kiadások 978 frt 29 krt. 7. Nyomtatványokra és irószerekre 512 frt 50 krt. 8. A tanító-egyletek járulékai $^1/_3$-nak levonása 217 frt 62 krt. 9. Rendkívüli kiadások 103 frt 70 krt. 10. Postai kiadások 377 frt 35 krt. 11. Kisebb kiadások 46 frt 92 krt. Kiadások összesen: 9195 frt 73 kr.

E szerint tehát az «Eötvös-alap orsz. tanító-egyesületének» az 1892. évi 9195 frt 73 kr. kiadását levonva a 12,481 frt 74 kr. bevételből, a jelen évi tiszta jövedelem 3285 frt és 74 krt tesz. Ezen jövedelemből, az egyesület alapszabályainak megfelelőleg, az «Eötvös-alap gyűjtő és kezelő orsz. központi bizottság az 1893-ik évben: 1. Az egyesület tőkésített vagyonához csatol 551 frt 74 krt. 2. A Tanítók orsz. árvaházának alapjához ad 294 frtot. 3. Ösztöndíjakra és segélyezésekre fordít 1500 frtot. 4. Betegségben sínlődő rendes tagoknak nyújt 250 frtot. 5. A «Magyarországi tanitók házának» alapjához csatol 150 frtot. 6. Beteg tanitók menedékháza alapjára 150 frtot. 7. A Gyertyánffy István-féle alapítvány jövedelméből kiosztat 50 frtot. 8. A Lederer Ábrahám-féle alapítványból kiadat 50 frtot. 9. A Zirzen Janka-féle alapítványból segélyre fordít 50 frtot. 10. A Röck Szilárd- és Pál-féle alapítványokból kiad 100 frtot. 11. A Békey Imre-féle alapítvány jövedelméből 20 egyesületi tag évi díjának fedezésére fordít az 1892. évre 20 frtot. 12. Az Örley János-féle alapítvány jövedelméből kiosztat 50 frtot. 13. A Péterfy Sándor nevét viselő alapítványból kiutalványoz 70 frtot. Összesen: 3285 frt 74 krt.

A titkári jelentés meghallgatása után Zichy Antal elnök köszönetet mondott gr. Csáky miniszternek megjelenéseért, a ki a jelenvoltak lelkes éljenzése közben távozott el. A sikerült ünnepi gyűlést a pædagogium énekkarának hazafias dala zárta be.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A M. D. E. által rendezett tudományos közérdekü előadások nemcsak anyagilag jutalmazók, hanem erkölcsi tekintetben is a legfényesebb siker koronázza azokat. A fővárosi mívelt női közönség előtt esemény számba megy minden egyes előadás, melyet a tudós professzor urak nemcsak tanúlságossá, hanem élvezetessé is törekesznek tenni szellemes előadásukkal. Az eddig tartott előadások fénypontját kétségtelenül Beöthy Zsolt február 9-én tartott előadása képezte, melyben «*A nő a magyar költészetben*» címmel a három utolsó század női ideáljairól értekezett. A tartalmi és alaki tekintetben kitünő szabad előadást nagyjában a következőkben adjuk vissza.

«A költő azt mondja, hogy minden kornak van Istene. Ez az Isten nem más, mint az az eszme, mely a korok fölött uralkodik, ezeknek törekvéseit megszabja, czéljait kitűzi, s a czélok elérésében az embereket tüzeli, lelkesíti. Jelentkezik ezeknek az eszméknek nyoma mindazon ideáloknál, melyeket a korok maguknak felállítanak. Ezek közt az ideálok közt kiváló érdekességű épen a korok lelkének megismerése szempontjából a női ideál.

Az egyes korok, a mint a maguk sajátos felfogása szerint gondolták el, hogy milyennek kell lenni az államnak és intézményeinek, ugyanezen vezéreszme sugallata alatt képzelték el, hogy milyennek kell lenni az igazi nőnek. Minden kor a maga uralkodó eszméjének befolyása alatt teremti meg ideáljait s így a maga nőideáljait is. Érdekes tanulmány lenne a századok folyamány megvizsgálni, hogy miképen alakul át még a női szépség képe is.

De nem a külső szépséggel foglalkozik, hanem a női lelkeknek ama vonásaival, melyekből a magyar költészet a különböző századok folyamán olyan ideálokat alkotott magának, melyek az illető századok felfogásának, érzületének, életének megfelelnek.

A XVI. század lelkivilága Magyarországon egyike volt a legsajátosabbaknak. Nemcsak e század külső eseményei miatt, melyek rendkivül vészesek, érdekesek és izgatók voltak; de a nép lelki élete is egyike a legérdekesebbeknek ama hatás következtében, melyet különösen a vallá-

sos élet megujhodása gyakorolt reá. A különböző vallásfelekezetek alakulása bizonyos elkomolyodást vitt a XVI. századba, s e tünemény Magyarországon is mutatkozott a nagy hitujítás, protestantizmus következtében.

Az egyházi harczok elsötétítik e századot s ezekből a viszonyokból, a század e gondolataiból fejlődik ki, hogy nemcsak az egyház embereinek, hanem a hazafinak, mint hazafinak főerényét és a vallásosságban, megnyugvásban bűnbánatban találták. Igy történik, hogy a vallásosság, türelem, a megadás nemzeti erények e században, mert csak ezek válthatják meg a nemzetet nyomoruságából. Megkövetelték kétszeres mértékben azoktól, kiknek ezelőtt sem volt más sorsuk, a nőktől. Több nászdal maradt a századból, mely leírja, hogy mi legyen a jó asszony. Igy Tar Benedektől, Batizy Andrástól, Nyilas István névtelenétől és a Szamosparti névtelentől. Az előadó zajos tetszés közt olvas föl nehány verset a XVI. század említett versiróitól. Szóval a *vallásosság* jellemzi a XVI. század nőit; ebben kerestek vigasztalást a gyötrelmek, hányattatások és keserűségek közt, s nem volt más gyönyörüségük, mint az a tudat, hogy alázatosságukkal, vallásos érzetükkel hozzájárultak a haragvó Isten megengeszteléséhez.

A viszonyok azonban fejlődtek tovább. A háborus világ lassankint kezdte átalakítani a női életet is, erősíti őket és kifejti képességüket, hogy abban a világban is sajátos feladatot oldjanak meg. Megvannak ez átmenetek. Felhozza az előadó például az egri asszonyokat. Tinódi Sebestyén megénekli őket, de sokkal melegebben szól azokról az asszonyokról, kik imádsággal kisérték kedveseik viaskodását. Lassankint tovább erősödik a nő, erősítik az erőszakos viszonyok, a védelem és támadás kénytelensége, a zordon levegő, mely két századon keresztül Magyarországot vészszel, villámmal terhesen elborította.

És a XVII. század költészetében megjelenik az új ideális női typus gyanánt: a *vitéz asszony*. Zrinyi Miklós és Gyöngyösi István, a század két legkiválóbb költője munkáiban találunk ilyen női tipusokat. Felemlíti Gyöngyösi István Lónyay Annáját és Zrínyi Ilonáját, kinek a «rongyolt Haza» hálát mond ügye védelmeért s a ki Munkácsot két esztendeig védelmezi. — Azután bemutatja Zrinyinek két nőalakját: Kámillát és Borbálát. Szembeállítja egymással e két női alakot, a török asszonyt, ki kedvesét csak magának akarja és senki másnak, a keresztény asszonynyal, a ki szintén nem tud elszakadni férjétől, de maga életét is kész koczkára tenni, feláldozni érte; szembeállítja a pogány asszony érzéki mámorát, lángoló önzését, melyben utoljára is elég, a keresztény asszony magasztos áldozatkészségével és hősi elszánásával, melylyel uráért harczra száll és megmenti.

A következő századnak alig volt nemzeti élete. A Rákóczi forradalom elnyomása után 1711-től kezdve olyan korszak köszöntött be. midőn a nemzeti élet ellanyhult, elsenyvedt, míg végre saját jellemét, eredetiségét, bélyegét elvesztette. Ebben a században nincsenek nemzeti ideálok, ennélfogva nincs magyar női ideál sem. A régi eszmények eltemetkeztek, ujak nem születtek, egészen addig, míg az ébredező nemzeti érzés hatása alatt az új irodalom meg nem szólal Mária Terézia uralkodásának végén.

E költészet, legnagyobb részében, hosszu időkön át idegen befolyás alatt állott. Befolyása alatt a régi deák költészetnek, a franczia klasszikus költészetnek s a német költészetnek, ugy, hogy női ideáljait is jóformán csak olvasmányokból merítette. Bizonyos művészi hatással lép föl a német, szentimentális női ideál: Kazinczy és Kármán eszményképei. Boldog és boldogtalan szerető szivekről szólnak, egy felsőbb világ étheri, érzékeny és törékeny alakjairól. Ilyen Kazinczy Teréze. Legszebben rajzolja a boldogtalanul szerető érzelmes leányt Kármán halhatatlan regényében: Fanny hagyományaiban. De ugyanezt az asszonyt, Julia név alatt, bemutatja a boldogság verőfényében is.

A mult század végén és e század elején úgy szólván nem volt műveltebb magyar női társaság. Idegen irók voltak a kedveltek előttük, idegen öltözetben jártak, idegen szokásokat, kedvteléseket honosítottak meg, idegen nyelveket beszéltek. Ugy szólván mindig jobban és jobban elszakadtak a nemzeti élettől. Egy hatalmas szózat volt az, mely e viszonyokból egy uj magyar női ideált teremtett meg, az ujjá ébredt Magyarország női ideálját: azt a nőt, a ki magyarrá lévén ujra nyelvében, magyarrá lett érzésében is, s lelkes részesévé, támogatójává, buzdítójává annak a fényes küzdelemnek, melyet nemzetünk három évtizeden keresztül folytatott. Gróf Széchenyi István adta ki e hatalmas szózatot, első nagy munkájának, a Hitel-nek ajánlásában, a hol ragyogó költői szinekkel rajzolja, hogy minő lányokra, milyen nőkre van e hazának szüksége. A század első költői fedték, kárhoztatták azokat az asszonyokat, kik nem akartak magyarokká lenni s lángoló érzéssel alkották meg a költészetükben az új női ideált: a magyar honleányt.

Kétségtelen része van a magyar nőnek is azokban az eredményekben, melyeket a nemzet politikai életében elért; de nemzeti életünk még nem jutott oda, hogy erről a támogatásról, erről a segítségről lemondhatnánk. Kivánjuk és hiszszük, hogy a mi korunk és a mi korunkra következő idők magyar női is meg fognak felelni régi és új feladatuknak.

Megvalósul bennök és általok a művelt magyar nő ideálja s forró lelkesedésük és fejlett szellemük szövetségével szolgálják a nemzeti élet

nagy czéljait. E szolgálatot egy jövő kor krónikása ép oly hálával fogja emlegetni, mint a milyennel megemlékeztem én ma a magyar költészetnek nehány női ideáljáról.»

*

A M. D. E. választmányi ülését Herich Károlyné elnöklete alatt január 29-én tartotta meg. Ez ülésen tárgyalták az egyesületnek a közgyűlés elé terjesztendő évi jelentését. Kiküldötték a pénztár vizsgáló bizottságot. Elhatározták, hogy az orsz. nőképző egyesület 25 éves jubileumára Herich Károlyné vezetése mellett üdvözlő küldöttséget meneszt az egyesület. A vidéki körök alapszabályait némi módosítások megtétele czéljából az igazgatósághoz utasították vissza. Örvendetes tudomásul vették a vidéki körök működéséről beérkezett jelentéseket. Sajnálattal vette ellenben a választmány tudomásul Nemecskay Irmának a jegyzői tisztségről való lemondását, s neki 7 év alatt kifejtett buzgó munkásságáért köszönetet szavaz. Végül elfogadja a tanítónői szakosztálynak a nevelőnőkre vonatkozó indítványát. A közgyűlés megtartását márczius 12-ére határozták.

*

A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztálya január 28-án tartott ülésének főtárgyát Freund Vilma előadása képezte a *háztartási iskolákról*. Az előadást mely élénk eszmecserét vont maga után, folyóiratunk jelen számában közöljük. A gyakorlati megvalósításra vonatkozó vita a februári ülés napirendjére tüzetett ki, a mikor Gelléri Mór lesz az előadó. A nevelőnőképzés érdekében az értekezlet elhatározta, hogy a választmányhoz indítványt terjeszt, mely indítvány értelmében az egyesület folyamodjék a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez, hogy a képesített tanítónők közül az arra alkalmasokat és arra vállalkozókat némi ösztöndíjjal külföldre küldje ki nyelvismereteik gyarapítása czéljából.

IRODALOM.

A MÉRTÉKES MAGYAR VERSELÉS TÖRTÉNETE. A klassikai és nyugateurópai versformák irodalmunkban. A Kisfaludy-társaság Lukács Krisztina díjával jutalmazott pályamű. Irta *Négyesy László*. 337 lap. Kiadja a Kisfaludy-társaság.

Mielőtt Négyesy László tanár e művének méltatásához fognék, szinte kötelességemnek tartom elmondani, milyen kelletlenül, kedvetlenül fogtam annak olvasásához. Biztosra vettem, hogy «*A mértékes magyar verselés története*»-nek elbeszélése csak unalmas, száraz dolog lehet: költői művekből kiszakított példák halmaza, melyek reám — bár nevessenek ki érte — bizonyos tekintetben mindig lehangolóan hatnak. Sajnálom, mikor a költő érzés-világának eredményét, a költeményt, szétszedik, bonczolják, mikor azon, — hogy úgy mondjam — fúrnak és faragnak. Megvallom, nem is igen hittem, hogy többet elolvassak belőle, mint a bevezetést (az előszóra — rossz szokás szerint csak a végén került a sor). És hogy mégis nagy érdeklődéssel, figyelemmel olvastam át az egész művet, és hogy engedve e folyóirat igen tisztelt szerkesztője felhivásának, még arra is felbátorodtam, hogy elmondjam, miért tartom tanulmányozását, különösen a magyar költészettan és irodalom tanítóira nézve érdemesnek, élvezetesnek és haszonnal járónak: erre épen a bevezetés elolvasása szolgáltatott okot. Mikor tudniillik a bevezetésben azt fejtegeti az író, *mennyiben aktuális kérdés a mértékes magyar verselés ügye*, melynek tisztázását költészetünk jövője érdekében tartja szükségesnek és így szól: «*De a gyakorlati vonatkozás mellett fontos tudományos érdekek is igazolják tárgyunk vizsgálatát, melyekre annál inkább rá kell mutatnunk, mert verstani kérdésről van szó, s a mily túlságosan előtérben állott egykor nálunk a versforma ügye, épen oly nagy ellene az elfogultság most, mikor mindenki által «a lényeg», «a nemzeti genius» nyilatkozik meg s a verstani kutatásokban sokan csak afféle henye mulatságot látnak, mely kizárólag a külsőség kultuszát űzi*».

Jó magam is így vélekedem e dologról — tehát az elfogultság vádja nekem is szól — gondolám — milyen érdekes lesz Négyesy tanár

érveit és megokolásait meghallgatni. Éreztem, hogy ez értekezésben nekem is jutott szerep, ugyanis én személyesítem meg azt a képzelt ellenfélt, a kit az értekező meg akar győzni és mondanom sem kell, nagy érdeklődéssel néztem a vitának elébe, melyet a mű írója mintegy velem szemben is provokált. Sajnos, önök, igen tisztelt olvasóim, nem nézhetnek hasonló érdeklődéssel eléje, mivel a vita eredményét már előlegeztem ; mikor elmondtam volt, hogy a mű írója meggyőzött s megnyert könyve olvasásának, tanulmányozásának.

Érdekesek a tárgy *gyakorlati* jelentősége mellett felhozott okok is, de sokkal érdekesebb, mikor a kérdéssel *elméleti:* illetve *esztétikai, irodalomtörténeti, művelődéstörténelmi* és *verstani szempontból* foglalkozik.

Kimondja az igazságot, hogy a versformát kelleténél sem többre, sem kevesebbre becsülni nem szabad, elismeri, hogy *külsőség,* mely a költeményről lefejtve semmit sem ér, de viszont kiemeli, hogy «*a legtöbb daleszme csak a vers zenéjével érvényesül s nélküle semmivé válik, elveszti színét és tüzét, mint a kristály, ha formáját elrontod*».

«*A versformát a költői ideálizálás egyik eszközének*» tartja és találó példákkal illustrálja, hogy «*a költő más versformában mintegy másképp gondolkozik*».

Irodalomtörténeti szempontból is jogosultnak tartja a verstani kérdésekkel való behatóbb foglalkozást, a mennyiben azok «*mint (az irodalom egész korszakain átvonuló irányzatok, mondhatni jellemvonások jelentkeznek.*» Találóan mondja, hogy nálunk a XVIII. század végén az irodalom öntudatra ébredésével «*nemcsak nyelvújítás, hanem versújítás is történt*», sőt hogy e kétféle újítás hatása egymásra kölcsönös volt.

Művelődéstörténeti szempontból kifejti, hogy «*A vendégformák térfoglalása nálunk azt a nagy kulturális hatást jelzi, melyet népünkre egyfelől az antik műveltség, másfelől a modern nyugat szelleme gyakorolt.* Szerinte a nemzetek érintkezésénél a formakölcsönzés később áll be, mint az anyag — az eszmei tartalom kölcsönzése «*A forma-átvétel a kölcsönzés netovábbja, a nemzetek egymásra gyakorolt kulturális hatásának maximális hőmérője*». Tovább meg azt mondja: «*Egy irodalomban a vendégformák történetét tárgyalni, annyi, mint az illető nép nemzetközi kulturális állását megjelölni*».

Miután szorosabb értelemben vett verstani szempontból is felhoz néhány nyomós okot: feladata határait szabja körül, mely «*csak a klassikai és nyugati versrendszerek története lesz*». Megjelöli, hogy csupán a közvetetlen kölcsönzéssel, illetve hatással akar foglalkozni és kimondván, hogy «*e könyv tehát, mint a pályakérdés kívánja — a*

klassikai és a nyugat-európai formák irodalmunkbeli történetét adja elő», áttér a tárgy feldolgozására, a mű tárgyalására.

Bármily szivesen foglalkozom is e művel, e rövid ismertetés keretében nem lehet czélom az egyes fejezetek részletezése, csupán a legfelötlőbb jelenségekre ohajtanék — olvasóim engedelmével rámutatni.

A könyv három szakaszra oszlik: *Az első szakasz* magában foglalja a bevezetést és az első kisérleteket, melyekről három fejezetben szól az író. A második szakasz a *klassikai*, a harmadik pedig a *nyugat-európai* versformákkal foglalkozik kimerítően irodalom-történeti alapon.

A második szakaszhoz, azaz a klasszikus versformák ismertetéséhez, mintegy külön bevezetésül szolgál a sok eredetiséggel, érdekesen megírt V. fejezet, az irodalmi felújulásról. Szerinte «*azért van ebben valami robbanásszerű, mert különböző erők hirtelen érintkezéséből támadt: a nemzeti és a kulturális elem egyesüléséből*». E fejezet végén fejti ki bővebben mit ért a XVIII. század versújítása alatt.

Ezután három külön fejezetet szentel *Barótinak*, *Révainak* és *Rajnisnak*, hogy költői egyeniségük megismertetése és méltatása után áttérhessen «*A prozódia megalapítása*» című IX. fejezetre. Ez eljárással az olvasó munkáját nagyban megkönnyíti, érdeklődését leköti, a mennyiben ezt a fejezetet az íróval szinte együtt állítjuk össze, együtt vonjuk le az elméleti részt, együtt jövünk rá, és mondjuk ki, hogy prozódiánkat mind a három költőnek köszönhetjük «*Azt pedig, hogy külön is, mindjárt helyesen és oly egyértelműleg állapították meg a magyar prozódiát, mindhárman köszönhetik nyelvünk kedvező fonétikai sajátságainak*».

Az író tapintatára és helyes pædagogiai érzékére vall, hogy a különben száraz elméleti részt kellő előkészítéssel és érdeklődés felkeltésével az olvasóra nézve élvezetessé teszi.

A prozódia fölött folytatott tollharczczal befejezi a II. szakasz első részét.

E szakasz második részében áttér az *antik formák uralmára a lyrai versfajokban*, természetesen irodalomtörténeti alapon. Majd meg a harmadik részben *a klassikai formák végső ragyogására s az epikai formákra.*

Meglepő ügyességgel és könnyűséggel rendezi el ily módon azt a különben nehezen áttekinthető óriási anyaghalmazt. Ez elrendezés csakis olyan ember munkája lehet, a ki az anyag felett tökéletesen uralkodik. Érdekes figyelemmel kísérni, mennyi preczizitással alkalmazza saját munkájánál, a gyakorlatban, a bevezetésben felállított szempontokat, illetve alapelvekot. Hogy csak egyet, a legfőbbet említsem különösen, mint igyekszik rámutatni a tartalom és forma teljes összhangjára. Elitéli azokat, kiknek *gondolatát nem lehet meghallani a vers süketitő csengé-*

sétől». Megdicséri Virágot, a kinél «*a tartalom lesz a fő, s a forma az őt megillető helyzetbe törekszik*» és még inkább az ó-klasszikai iskola esthajnal csillagát, Berzsenyit, «a kinél *mindig a tartalom a fődolog*» s a ki *már azzal is tisztában van, mely formák hálásabbak a magyar talajban* és csak *kilencz* formát használ.

Az *épikai formák* tárgyalásánál természetesen Vörösmartyt illeti meg az oroszlánrész, a kit sok eredetiséggel, lelkesedéssel, és nagyon szépen jellemez. Fölötte érdekes az a megjegyzése, hogy e század elején, midőn «az *antik és eszményi költészet kezd modern és egyéni költészetté átalakulni, először a tartalom alakul át, a forma nagyobb ellenálló képességet tanusít*». A szellem *romantikus*, a külső felruházás *antik*. — Míg végre aztán Aranynál tartalom és forma ismét összhangzásba jő.

A harmadik szakaszszal, azaz a «*Nyugat-európai versformák*»-kal hét fejezetben foglalkozik az író. E szakasz áttekintését ismét nagyban megkönnyíti az a példás rend, mely e műnek szerkezeti beosztását általában jellemzi, valamint az a körülmény, hogy a részek között levő szerves összefüggést vizsgálva, sok tekintetben hasonlatosságot találunk ez és az előbbi szakasz között. — Miután az első kezdeményezőkről Rádayról, Kazinczyról és Földiről megemlékezett, siet elmondani mindjárt e szakasz első fejezetében, hogy a nyugat-európai versformák behozatala nálunk korszükséglet volt, hogy ez írók «*csak végrehajtói voltak a fejlődési törvénynek*». A közönség új alak, új forma, új mód, új styl után vágyódott. Érdekes, hogy különösen a nők érzik az újság hiányát. «*Nőinknek is új hang, új forma kellett, de olyan, melyben a modern élet tükröződik, modern érzések és szenvedélyek vannak kifejezve, mai ízléssel a nyugati művelt népek modorában*».

A következő fejezetben, hasonlóan a klasszikai versformák tárgyalásához bemutatja ez irány főbb képviselőit, és ismerteti az irodalmi vitatkozást (tollharczot), melynek alapján az elméleti programm létrejött. E fejezet egyike a legérdekesebbeknek. Főkép Horvát Ádám és Versegi álláspontját fejtegeti kimerítően. Versegi költői egyéniségének kidomborítása, különösen azért sikerült, mert munkái alapján — melyeket bár röviden; de igen jellemzően ismertet — mintegy szemlélteti verstani nézeteinek fejlődését. Külön fejezetet szentel *Kazinczynak* és korának. Kazinczy elméleti fejtegetései mellett «*saját verseléséből különösen két kezdemény emelkedik ki: meghonosította a sonettet, utat nyitott a romantikus költeménydaraboknak, — és felkarolta a drámai jambus művelését*». Kazinczyval kapcsolatban méltatja Daykát, Bacsányit, Fazekast, Csokonait, Szemerét, Kölcseyt, Vitkovicsot és Kisfaludy Sándort.

E szakasz negyedik, — illetve a mű XX. fejezete, mely a *nyugati*

formák használatát az Aurora és Athenaeum korában mutatja be — világosan meggyőzi az olvasót arról, hogy a formák változatossága, mily nagy hatással van az irodalmi fajok fejlődésére: lyránk sokkal többoldaluvá lesz, drámánk meg úgyszólván akkor nyer új életet vagy életet általában. E fejezetben ismét Vörösmarty az uralkodó szellem, a ki az Aurórában együtt dolgozik Kisfaludy Károlylyal, Bajzával, s többekkel.

«*A nyugati versformák a nemzeti költészet korában*» című következő fejezetben érdekesen jellemzi azt a forradalmat, melyet az irodalomban Petőfi és Arany támasztottak, mely «*elsöpörte a klassikai irány utolsó maradványait, megtörte a nyugati stil és forma egyeduralmát s a nemzeti stilt és formát visszahelyezte jogaiba.*»

Az epikában a magyar ritmus lett uralkodóvá, a dráma a nyugati formáké maradt, a lira pedig közös tulajdonná vált. Hosszasabban foglalkozik Petőfivel és fényes igazságot szolgáltat neki azon váddal szemben, hogy verselése pongyola és a formával mitsem törődik. «*Csak az Athenaeum korának nagyon kigyalult és feszes verselése után*» tünt annak fel az ő szabadabb, lelkesebb verselése. Érdekes, hogy Petőfi a nyugateurópai versnemeket háromszor akkora tömegben művelte, mint a nemzetit, «*de magyarosabb, költői nyelve mellett magyarosabbnak tetszett a forma is. Cezuráit úgy helyezte el, hogy a sor izei a magyar vers ütemeihez lettek hasonlók*».

Arany, a nagy versművész, mindent megtett, hogy a nemzeti versformákat kimüvelje és az idegennek méltó versenytársává tegye. Az epikát meg is hódította a nemzeti formának. Ezután Tompa, Szász Károly, Gyulay, Lévay és Vajda s többek költészetét vizsgálja formai szempontból.

Az utolsó fejezetben a legújabb költők tanulmányozásának alapján kimondja, hogy az eposzt a nyugat-európai formák visszahódították maguknak, «*a lirában meg manap a nyugati ritmus, de főleg a jambus annyira el van hatalmasodva, hogy költészetünk formai magyarságát komoly veszedelem fenyegeti*». Értekezésében, melyben végül e kérdéssel foglalkozik, az «*erőszakos kitérés*» okát különböző körülményekben keresi és találja meg — de egyszersmind a visszahatásba helyezett hitét, bizodalmát is kifejezi, mikor így szól: «*Újabb műköltésünk váltó gazdaságot folytat a versformákkal. Most a nyugatiakat müveli, a nemzetieket pihenteti; de ha egy nemzetiebb szellemi áramlat jő, ismét a nemzeti formákra kerül a sor*».

Befejezésül nem szabad megfelejtkeznem a mű *előszaváról*, melyet mint már említettem volt, utoljára olvastam el. Ez elő-utószóban egy szerintem igen fontos kijelentést tesz a mű szerzője, mikor azt mondja, hogy bár a *mértékes magyar verselés történetét ismerteti*, még sem mond

le azon elvi álláspontjáról, hogy a «*külön mértékes vers és hangsúlyos vers nincs, mert ritmikai alkatánál fogva minden vers hangsúlyos is, és mértékes is egyszerre*». Csupán a *verselés*, a *technikai eljárás*, a *módszer* lehet vagy hangsúlyos, vagy időmértékes.

Ime beszámoltam a mű *tartalmával*. Szinte sajnálkozással tettem le e könyvet, melyet oly kevés bizalommal vettem kezembe. Oly sok élvezetet szerzett a mű eredeti felfogása és kitünő tárgyalásmódja, oly sok fontos tanulságot merítettem belőle, hogy kötelességemnek tartom e mű olvasását az irodalom tanításával foglalkozók figyelmébe ismételve ajánlani. Ez ajánlás által egyrészt köszönetemet fejezem ki a tudós szerzőnek a művéből merített tanulságokért, másrészt — azt hiszem — használok a magyar irodalom tanításának. BERTA ILONA.